

Magyar zsoldosok a pápaság szolgálatában a XIV. században.

Zsoldos katonák szereplése a középkori magyar társadalomban ismeretes dolog. Szent István király államának biztonságát német, tehát idegen lovagok biztosították, akik zsold fejében nagykiterjedésű birtoktesteket kaptak. A zsoldfizetés ilyen módja akkori gazdasági viszonyainkból folyik. Nagy Lajos királyunk 1352-ben is birtokadományozással elégti ki volt német zsoldosvezéreit, akik Nápoly vidékén harcoltak a magyar ügyért: Wolfurti Konrad Wolfnak a Guillonisii báróságot és testvérének, Ulrich Wolfnak a vasvári ispánságot adja.¹

A zsoldos intézmény igazi hazája azonban a kisebb tartományokból és nagyobbbrészt városállamokból álló Itália, ahol az időnként kiújuló guelf- és gibellin-pártharcok bőséges alkalmat adtak arra, hogy a lovagság hanyatlásával párhuzamosan, a zsoldos intézmény, pénzért idegen célokért harcolni, nagy virágzást érjen el.²

Magyar nemes vitézeknek és fegyveres népnek olaszországi szerepléséről eddig a vatikáni, firenzei és részben a nápolyi levéltárakban végzett kutatások eredményeiből és a Muratori-féle krónikagyűjtemény adataiból, ha nem is egészen világos, mégis valamiféle képet alkothattunk magunknak. Olaszországi tanulmány-úton módomban volt a zsoldos-intézmény főforrásait, a vatikáni udvar és egyéb városok számadáskönyveit is tanulmányozni és kutatásaim eredményét a következőkben foglalhatom össze.

Mielőtt a kérdés tüzetesebb tárgyalásába bocsátkoznám, meg kel jegyezmem, hogy sem Endre királyfinak nápolyi ma-

¹ Schäfer, Karl Heinrich : Deutsche Ritter u. Edelknechte in Italien während des 14. Jahrhunderts (Quellen u. Forschungen Bd. XV) Paderborn, 1911. I. Hälfte 131. l.

² A zsoldos latin neve : „stipendiarius“, azaz olyan személy, aki fegyveres szolgálataiért, épúgy mint más városi hivatalnok munkájáért fizetésben, stipendiumban részesül. Midőn az idegen nemzetiségű katonák nagy csapatban egyesültek, csapatukat az olaszok „compagnia di ventura“-nak hívták, jelezve ezáltal is társulásuk célját, a kalandot és pusztítást. A „mercenario“ elnevezés csak később, a XV. században használatos a zsoldos katoná kifejezésére. — A dolgozatunkban felhasznált irodalom jegyzékét l. Schäfer i. m. I. Hälfte XIII.—XVI.

gyar testőrségét, se Nápolyi László magyar kíséretét nem tekinthetjük valódi zsoldosoknak, mert nem idegen célokért szolgáltak idegen signoriáknak.³

Ercole Ricotti: *Storia di ventura* című munkájában, melyben nagyjából egyes olasz krónikák adatait foglalja egybe, magyar zsoldos katonáknak Itália harcterein való megjelenését Nagy Lajos királyunk nápolyi hadjárataival hozza kapcsolatba.⁴ Ricottinak teljesen igazat ad eddigi levéltári kutatásaim eredménye. A római szentszék és más olasz városok számadáskönyveinek adatai a magyar történetírók által is már elfogadott Ricotti féle megállapítást igazolják. Nagy Lajos Apuliában harcoló vitézei közül kerültek ki azok a magyarok, akik először léptek a római szentszék, majd egyéb signoriák szolgálatába.⁵

Nagy Lajos 1350. szeptember 17-én indult el a nápolyi királyságból és pedig Aversából, hogy a jubileumi ünnepet ülő Rómában megpihenve, visszatérjen Magyarországra. Megelőzőleg azonban, — mint életírója, Küküllei János latin krónikájában olvashatjuk — a bátor és vitéz Laczkfi András vajdát az ország főkapitányává, Vilmos nádor testvérét, Drugeth Miklóst Salerno város kapitányává, Morialis testvért — ki később hűtlenségbe esett, mert a várral együtt Johanna királynő kezébe játszotta át a várost — a jeruzsálemi Szent János-rend lovagját, auraniai perjelt, Aversa város kapitányává tette, a maga személyében itt hagyta.⁶ Ezek „a király úr nagy hadinépével együtt már majdnem három évig” maradtak az országban és sok háborút viseltek. De végül is a békét a hadakozó felek megkötötték és magyar hadaknak kivonása Apuliából az 1352-ik év végén és az 1353. elején befejezést nyert.⁷

A magyar csapatok nagyrésze Drugeth Miklós és Laczkfi András vezérlete alatt visszatért Magyarországra. Mindkettőről tudjuk, hogy 1353. őszén már régen hazájukban voltak. Na-

³ 1346. november 16-án kelt közjegyzői okirat szerint Gregorius Ungarus, conestabile Ungarorum 17 társával a nápolyi királynő szolgálatában áll. Szeptember és október havi zsoldjuk fejenként és havonként 8 forint, míg a csapatvezér 25 forint provisióban, azaz parancsnoki díjban részesül. A csapatvezér helyettese Lukács (Lukacius) magyar. — (*Magy. Dipl. Emlékek az Anjoukorból*, II. 135—137.)

⁴ 2-vol. Torino, 1845.

⁵ 1349. március 26-tól április 26-ig a tusciai patrimonium szolgálatában álló Raymundus Amoli conestabilis 25 főnyi lovascapatában 3 délvideki magyar nevével is találkozunk: Nicola de Sagrabia, Andreas de Giadra és Johannes de Giadra nevével. (*Vat. Lut. Intr. et Exit. v. 253. f. 118.*) — Mivel nem magyar csapatban szolgálnak, figyelmen kívül hagyjuk őket.

⁶ *Chronicon Budense* (ed. Podhraczký) 320.

⁷ Ezt bizonyítja a nápolyi udvar intézkedése: „De generali subventionem pro pagis Petri de Sancto Martiale militis, Papalis nuncii, destinati in regnum Sicilie pro recuperatione terrarum et fortaliciorum, que nomine regis Ungarie tenebantur.” 1553. (*Mon. Hung. Acta externa* II. 441.)

gyobb hadtestnek eltenséges területről való kivonása azonban nem mehetett végbe anélkül, hogy egyes részek le, illetőleg vissza ne maradjanak.⁸

A visszamaradásnak egyéb okai is fennállottak. A jó magyar vitézeket, kik könnyed mozgásukkal az Olaszországban is dívó nehéz lovassággal szemben a küzdelmet gyakran eldöntötték, az egyes békéllenkedő olasz államok igyekeztek zsoldjukba fogadni. Több ízben tapasztaljuk, hogy a római szentegyház is az egyházi állam restaurálásával kapcsolatban előszeretettel keresi a magyar zsoldosokat, és vitézségük jutalmazásaként nagyobb zsoldot fizet nekik, mint egyéb nemzetiségű katonáinak.

1353. tavaszán, közvetlen a magyar hadak kivonulása után Apuliában, a casertai gróf hadseregében, a Campagnában és Anconában találkozunk magyarokkal.⁹

Akik e kor történetével foglalkoztak, ismerik a tipikus zsoldosvezérnek, Morrealenek, Lajos magyar király Apuliában maradt harmadik kapitányának sorsát. Miután Aversa vára alól csúfosan elvonult, északra ment és az ott rekedt magyarokból és kborló német zsoldosokból megalkotta nagy csapatát¹⁰ és beszegődött Orsini Jordánnak, a tusciai patrimonium rektorának szolgálatába, ki 1353. tavaszán megindította a küzdelmet János vicói prefektus ellen.

A pápák avignoni tartózkodása az egyházi államban, főleg Rómában és a patrimonium politikai viszonyaiban nagy eltolódást okozott. Róma ekkorbéli történetét a pártharcok, egyes családoknak az uralomért való küzdelmei színezik. Ez teszi aktuálissá és érthetővé Cola di Rienzonak, a római gondolat nagy álmódójának szereplését, és vele együtt bukását is. Nagy koncepciója, egyesíteni Itáliát, nem valósulhatott meg.

Itália államai között fontos szerepet töltött be az egyházi állam, mely lehetővé tette a római egyház fejének, hogy a germán térhódításnak Itáliában útját állja.

A XIV. század közepén az egyházi állam a következő tartományokból állott: 1.) a spoletói ducatus, 2.) Róma és környéke, mely Patrimonium Petri in Tuscia néven szerepelt

⁸ Nicola d'Alifenek: Arcani Historici del Regno di Giovanna I. Regina di Napoli című kéziratosa munkája 260. l. szerint: Erano rimasti gl'Ungari in Italia dopo la ritirata del re d'Ungheria nel suo regno. E questi andavano a servire chi li assoldava." (Mon. Hung. Ext. II. 447.)

⁹ „Egy napon Tarantói Lajos király Matalona várának Gheffó nevű erkélyén tartózkodott, midőn emberei elfogták a lázadó casertai gróf egyik magyar zsoldosát s oly zenebonával vitték a király elé, hogy az egész nép utánuk ment, mintha éppen a hunnok királyát fogták volna el.” — Villani Máthé krónikája (Gombos Albin szerk. megjelent Középkori források) szövege szerint. III. 83. A többi helyre vonatkozóan lásd alább.

¹⁰ Schäfer: Deutsche Ritter u. Edelknechte in Italien während des 14. Jahrhunderts (Quellen u. Forschungen XV.) Paderborn, 1911. I. 87.

és amelyhez közigazgatásilag a Spoleto és Nera közt elterülő u. n. Arnulfföldek és a szabin grófság is tartozott, 3.) a márkák, Ankona és környéke, mely az egyházi államnak legfontosabb és leggazdagabb tartománya volt; 4.) Romagna, 5.) Bologna városa, mely a városok közt a leggazdagabb és Róma után legfontosabb; 6.) Campania és Marittima; 7.) Benevento és végül 8.) a Délfranciaországban elterülő Venaissin nevű tartomány. E tartományokat a pápa helytartók és rektorok által igazgatta.

A pápáknak legtöbb és leghosszabb ideig tartó bajt és kellemetlenséget Tusciában hatalmas hűbéresük, a vicói prefektus és pártja okozta. 1352-ben a tusciai rektorságot Orsini Giordano nyerte el. Julius 7-én nehéz körülmények közt foglalta el székét, mert elődje alatt a vicói prefektus több várat és apátságot hajtott a maga uralma alá.

Orsini Giordano, miután német zsoldosaival a Viterbo melletti Castro várost a vicói prefektus párthíveitől, a Farnese nemzetségből származó Raynuccis fiaitól, Cecchotól és Bertoldtól visszafoglalta, újabb zsoldosokat fogad fel, hogy az egyház adáz ellenségét, magát a prefektust megadásra kényszerítse.¹¹ 1353. nyarán az egyház szolgálatába fogadja Morreale Péter zsoldos vezért nagy csapatával, azonkívül az addig sienai zsoldban álló Gottfried von Rover német zsoldos vezért. De nemcsak Morreale seregében voltak magyarok, hanem a rektor külön is szerződött magyar csapatot. 1353. áprilisában Bálint magyar conestabile is 19 lovas emberével a tusciai patrimonium szolgálatában áll.¹²

Bálint hadnagy, ahogyan az olasz conestabilét helyesen fordíthatjuk, zsoldjegyzékeinkben csak 1353. jun. 15-től kezdve szerepel, de más adat szerint már áprilisban is ott kellett szolgálnia. Lovasai után fejenként és havonként 7 forintot kapott, míg ő maga 20 forint provisióban részesült. A számadáskönyvekben mint Valente Ungarus, V. de Ungaria conestabile szerepel, amiből származását közelebbről nem állapíthatjuk meg. Mivel lovasainak nagy része zárai, zágrábi stb., valószínű hogy délvidéki magyar. Erdélyiek is harcolnak csapatában, mint Domecos de Marocce, vagyis Marossszéki Domokos, Giorgius de Erdella al. de Ardale stb. Ez viszont arra vall, hogy nem homogén testületről, azaz nem egy nemesnek familiarisaiból és serviensei közül kerülnek ki, hanem különböző várakhoz és a magyar királynak kötelees hadi szolgálattal tartozó egyénekből, akik Apuliából északra vonulva, Bálint hadnagysága alatt banderiában egyesültek.

¹¹ Vat. Lot. Introitus et Exitus 266. f. 87. A vatikáni levéltárban levő számadáskönyveket továbbiak folyamán csak Intr. et Exit. és Collect. címmel jelezzük.

¹² U. o. 268. f. 198.

A csapat sorsát eléggé ismerjük. 1353. áprilisában Narnie város elleni támadásban vesznek részt, mely ütközetben 3 lovas lovát veszlette.¹³ Ebben az időben fenti város területén fekvő Carbii erőd (castrum) ellen is lovastámadást („cavalcata”) intéztek, itt is 3 lovas veszlette lovát.¹⁴ Ugyanakkor, április 24-én Johannes de Vico fegyveres népei — akik között szintén voltak magyarok — a tusciai patrimonium székhelyét, Montefiasconet támadják meg, ahol Bálint hadnagy egyik emberének lovát elvették.¹⁵ Julius első felében az egyházi állam hadserege ellentámadásba megy át és a patrimonium rektorának vezetése alatt Viterbo ellen vonultak, mely város Johannes de Vicot uralta.¹⁶ Augusztusban lovasrohamot intéznek ellene, mely támadásban Bálint hadnagy Lukács nevű lovasának lovát megölték.¹⁷

Morreale Péter nagy csapatával szintén résztvett a fenti ütközetekben, de 1353. szeptember havában már Todiban látjuk Rover német hadnaggal egyetemben. Bálint hadnagy is ki akart az egyház szolgálatából lépni és csak úgy maradt vissza, hogy a rektor parancsára a Szabin grófság és Narnei város körüli harcokban elvesztett 6 lovának árát szept. 4-én megtérítették.¹⁸ Szept. 6-án pedig a rektor János magyart (Johannem Ungarum) Spoletoba küldi, hogy új magyar csapatot fogadjon fel.¹⁹ Küldetése azonban eredménytelen volt, mert a zsoldjegyzékekben nem találunk új magyar vezérre. Szeptember közepén Grisante de Ungaria-t Johannes des Vico emberei elfogják, midőn a rektor fiát kísérte.²⁰ Szeptember 19-én Bálint csapatával Farnetot rohanja meg, mely szintén az egyház ellenségeihez csatlakozott.²¹ Október 7-én Castro városában tartózkodik, ahonnan Montefiasconeba rendelik.²² E hónapban nem kapják rendesen a zsoldot, mert üres a kincstár. Okt. 21-én Caroso Castellot küldik Perugiába, hogy a kincstártól pénzt hozzon, hogy Bálint magyarnak és társainak egy havi zsoldját kifizethessék. A magyarok közül ugyanis többen elégedetlenkedtek a fizetés késedelme miatt.²³ Bálint csapatából október 22-én Nagy György (Giorgius Magnus) vezetése alatt 7-en kiléptek és Johannes de Vico táborába vonultak. Hirnökök viszik e hirt

¹³ *Intr. et Exit.* 268. f. 198.

¹⁴ *U. o.* f. 198.

¹⁵ *U. o.* f. 198.

¹⁶ *U. o.*

¹⁷ *U. o.*

¹⁸ *U. o.*

¹⁹ *U. o.* v. 266. f. 133. t

²⁰ *U. o.* 268. f. 199.

²¹ *U. o.*

²² *U. o.* 266. f. 136^t

²³ *U. o.* f. 137^t

Castroba, Ortebe, Ischia várába stb. és figyelmeztetik az illetékes hatóságokat, nehogy Nagy Györgyöt befogadják.²⁴

A vicói prefektus és társai elleni küzdelmet 1353. őszén már Albornozy Egyed kardinális irányította, akit IV. Ince pápa 1353. jún. 30-án az egyházi állam reorganizációjával bízott meg. Midőn e spanyol származású főpap 1353. őszén mint pápai legátus az egyházi állam területére lépett, javában folyt a tusciai háború. A vicói prefektus megfékezését és a többi egyházi vikáriusok nagyobb engedelmességre szorítását tűzte ki céljául a legátus. Elsősorban Johannes de Vicòval akart leszámolni. Októberben Sienában értesül arról, hogy Orsini kormányzó Morrealét nem tudta az egyház szolgálatába visszafogadni, a legátusnak azonban sikerült Morrealét arra indítani, hogy csapatával északra vonuljon.

Közben Orsini a legátus utasítására német zsoldosokat fogad fel, 1354. februárius 13-án Perugiában lévő magyarokat akarnak szerződletni,²⁵ 19-én pedig Bálint hadnagyot két társával Ancona vidékére küldik, hogy Nicolosus Ungarust 60 főből álló lovas csapatával az egyház zsoldjába fogadják.²⁶ 1354. május 16-án, midőn Bálint hadnagy emberei az élelmiszert szállító szekerek kíséretében voltak, két lovukat veszítették el, Johannes de Vico magyar zsoldosai pedig Vetralla váránál támadták meg az élésszállítmányt. Hosszas küzdelmek után Albornoznak sikerült Vicot megadásra kényszeríteni és 1354. jún. 5-én Montefiasconeban megkötötték a békét. A többi rebellis urak és városok azután minden további ellenállás nélkül megadták magukat.²⁷ Bálint hadnagy, akinek csapata május 1-től kezdve már csak 4 főből állt, a békekötés után eltűnt Tusciából.

Az ő banderiájába tartozott, amint már említettük Nagy György vitéz is, aki 1353. október végén hatod magával kilépett a csapatból és az ellenpárthoz csatlakozott. De 1354. június 21-től 1355. június 23-ig ismét régi gazdájánál Tusciában szolgált.²⁸ A békekötés után is biztosítani kellett a tartomány békéjét, miért is zsoldosokat kellett fogadni. Nagy György vitézeinek havi zsoldja már 8 forint. Közülük többen már együtt szolgáltak Bálint hadnagy banderiájában, ketten pedig, mint látni fogjuk, később hadnagyságra emelkedtek és pedig a dobokamegyei Szalai György és a délvidéki, valószínűleg Grageniciából származó Crescenciai Tamás.

Nagy Györgynek, olaszosan Giorgio Grandenak tusciai viselt dolgairól csak annyit tudunk, hogy 1354. augusztusában

²⁴ U. o. f. 138.

²⁵ U. o. 268. f. 231^t

²⁶ U. o. 203^t

²⁷ Schäfer: i. m. I. r. 23.

²⁸ *Intr. et Exit.* 268. f. 105—106.

nagyobb csetepatében kellett résztvennie, mivel 4 lovasa lovát elvették.²⁹ Tudjuk, hogy a vicói prefektus 1355-ben is fellázadt az egyház ellen és így a legátus nagy hasznát vette a zsoldjában levő magyaroknak. VI. Ince pápa már az elmúlt év végén, december 18-án kéri Lajos magyar királyt, hogy a Pádovába Carrarai Ferencnek küldött fegyveres segítséget, amennyiben az egyháznak szüksége lenne rá, bocsássa a szentszék rendelkezésére.³⁰ 1355. jan. 29-én pedig a tusciai rektor Flórenci Péterfia Jánost küldi Campagnába, hogy magyar zsoldosokat fogadjon fel, miután előzőleg az ott tartózkodó magyaroktól megtudta feltételeiket.³¹

Albornoz legátus 1355-ben már az anconai márkában működik. A Romagnában és az Ancona vidékén levő hűbéresek a pápai udvarnak járó hadiadót a maguk részére foglalták le és önállóságra törekedtek. Az ő hatalmukat és főleg a forlii Ordelaiffiak, a rimini Malatestákét, a fermói Gentile da Moglianoét, az urbinói és caglii Montefeltróét igyekezett megtörni. 1354/55. telén a Malatesták ellen kezdte meg küzdelmét. Tuscia védelmére kénytelen volt zsoldosokat felfogadni. Ott látjuk szolgálni 1355. március 9-től 1355. július 9-ig Izsó (Iso) magyar csapatvezért 20 emberével, Anselliai György és Vallesini István burgundi hadnagyok csapatában pedig 9 magyar nevével találkozunk. Ugyanekkor a pápa utasítja István fia Péter zágrábi főesperest, hogy azon tizedet, melyet nemrég Magyarországra kivetett, s melyre zsoldosai kifizetése végett szüksége van, gyűjtsse össze és küldje meg.³²

Albornoz és a Malatesták között Paternonál 1355. április 29-én került a sor döntő ütközetre, melynek kimenetele után a Malatesták békét kérnek. Júniusban a montefeltrói grófok is megadták magukat. Csak Gentiles da Mogliano erős vára, Fermo, tartotta magát tovább.³³ A június 7-én Fermo ellen intézett támadásban egy György nevű magyar hadnagy is résztvett csapatával.³⁴ Mivel a tusciai patrimonium zsoldjából eltűnő Nagy György hadnagy emberei közül többen szolgálnak az itt egyszerűen csak György néven említett vezér alatt, a két személyt egynek kell vennünk.³⁵ Az itteni harctéren szerepel az említett Izsó magyar is, aki a június 11-i fermói ostromban szintén résztvett,³⁶ és akit valószínűleg Tusciából rendeltek oda. Június

²⁹ U. o.

³⁰ Tört. Tár: 1895. 66. — Az oklevél helyes dátuma nem a feltüntetett 1353. december 18., hanem 1354. december 18.

³¹ *Intr. et Exit.* 268. f. 259. és 266. f. 164.

³² Tört. Tár: 1895. 75. l.

³³ Schäfer: i. m. 35. l.

³⁴ *Intr. et Exit.* 276. f. 133.

³⁵ U. o.

³⁶ U. o. f. 135.

12-én német és magyar zsoldosok rohammal vették be Fermót. A győzelem öröme a kiválóbb csapatvezéreknek pénzjutalmat osztottak ki. Magyarok részéről Nagy György hadnagy 33 embere után fejenként 3, ő maga 10, Ulinus Andreassi magyar csapatából pedig két lovas, köztük János magyar 3—3 forinttal lett jutalmazva.³⁷ E pénzbeli jutalmazás a most szokásos kitüntetéseknek felel meg.

Albornoz Ancona vidékén működő seregében vitézkedtek még az említett Nagy György, Izsó és András fia Ulin hadnagyokon kívül a Gretzi János és Krassói (Characim) János közös vezérlete alatt álló banderia 30 főből álló lovassága³⁸ és Camerinoi Rudolf hadseregarancsnok személyes parancsnoksága alatt 19 magyar.³⁹

A Malatesták leverése után, akik a Romagna nagy részét is bírták, Albornoz itt is megkezdhetette a rendcsinálást. A Ferrarában uralkodó Esték, a bolognai Pepolik, az imolai Alidosik, mint pápai vicariusok, a római szentszékkal barátságban éltek, csak a ravennai Polenta testvérek és a faenzai Manfredik és Forlit, Cesenát és Forimpopolit birtokló Ordelaffi Ferenc lázadoztak az egyházi állam ellen.⁴⁰ A Romagnát illetően is téves tehát az a felfogás, amelyet Wurm és legújabban Antonelli hirdettek, hogy Albornoznak, midőn 1353. őszén az Appennini félszigetre lépett, az egész egyházi államban a tusciai Montefiascon és a spoletói területen fekvő Montefalcon kívül nem volt olyan hely, ahol fejét nyugalomra hajthatta volna.⁴¹ Itt, Romagnában is rend volt és Albornoznak csak a Manfrediak és Ordelaffi ellen kellett eljárnia, hogy a tartományokat a szentszékkal közelebbi kapcsolatba hozza. Albornoz 1355. őszén indítja meg ellenük a háborút. A legátus hadseregében ekkor csak két magyar csapat szolgál. Nagy György hadnagy csapatából közvetlenül Fermó bevétele után 23-an kiváltak, bár a csapatvezér firmája nem járt le és még 17 napig kellett volna 33 emberével szolgálnia. A legátus azonban látva Nagy György „kiválóságát és vitézségét“, a már kifizetett zsold visszajáró részét elengedi, nehogy eltávozzék.⁴² 10 főre csökkent csapatának létszáma november 7-től ismét 20-ra emel-

³⁷ U. o. f. 160—161. — Ulinus Andreassit az Andrassy familiával összekapcsolni tévedés. Az Andreassius, Thomassius nevek az András és Tamás neveknek horvátos latinságú elnevezései.

³⁸ U. o. f. 121. skk.

³⁹ U. o. f. 115.

⁴⁰ Schäfer: i. m. 35. l.

⁴¹ U. o. 17.

⁴² *Intr. et Exit.* 276. f. 123. — „licet de mense, quo sibi fuit satisfactum pro XXXIII Ungaris, teneretur servire XVII diebus, qui dominus legatus videns bonitatem et strenuitatem dicti Georgii volentis recedere, sibi fecit dictam gratiam, ut remaneret ad stipendium ecclesie.“

kedett.⁴³ Vele együtt szolgált Gretzi János és Krassói János 30 főből álló bandériája.

Albornoz új zsoldosokat keres és a Castellóban és Casamában lévő magyarokat is felszólítják, hogy az egyház zsoldjába lépjenek. Ezek azonban nem szegődhetek be, mivel már Róma szenátorai fogadták fel őket.⁴⁴ A pápa az egyes egyházakra adófvetett ki, hogy a háborúhoz szükséges pénzt megszerezze. Magyarországra Boniohames fermói püspököt küldi követségbe avval a megbízással, hogy a magyar egyházaktól segílyt kérjen. 1354. december 8-án Nagy Lajos magyar királyhoz intézett levelében VI. Ince pápa felkéri, hogy belső ellenségei, különösen Ordelaffi Ferenc és Manfredi János és Vilmos ellen az egyháznak segítségére legyen. Jelzi továbbá, hogy a harcot a Szent Kelemenről elnevezett kardinális, Albornoz Egyed vezeti, aki a többi ellenségtől már több egyházi várat és várost visszafoglalt. Ugyanekkor a magyar püspököktől is fegyveres csapatokat kért, nem ismervén viszonyainkat, hogy a püspökök által felállított és felszerelt csapatok a magyar királyi hadsereg integráns részei.⁴⁵

Ordelaffi és a Manfrediak már-már legyőzik Albornozt, aki minden eszközt megmozgat, hogy az egyházi államot a válságból kivezesse. Maga VI. Ince Vilmos sienai püspököt 1356. január 7-én megbízza, hogy a felsőolaszországi urak-, városok- és tartományokkal a milánói Visconti Barnabás és Galeazzo ellen szövetséget kössön,⁴⁶ hogy Ordelaffiék esetleges fegyveres támogatását megakadályozza. Hogy az ellenség erejét megtörjék, keresztes hadjáratot hirdetnek ellenük és kiátkozzák őket.⁴⁷ Februárban pedig a Wartensteini Hartmann gróf és Bongardói Anechin vezérlete alatt levő nagy szabad csapattal egyeznek meg, hogy február és március hónapban Faenza környékén tartózkodva, a Manfredi testvéreknek minél több kárt okozzanak. 1356. július 6-ától a németek vezére Landaui Konrád lett. Szeptembertől kezdődően a németekre nem lehetett számítani; Albornoznak csak annyit sikerült elérnie, hogy a Landaui Konrádnak küldött 5000 forint ajándék fejében ígéretet tettek, hogy 1357. januárius 28-ig az egyházi államot nem támadják meg.⁴⁸

Albornoz 1356. nyarán az ellenséggel szemben saját erejére volt utalva. VI. Ince Lajos magyar királynál is közbelép; követe útján könyörög és valami fegyveres segítség sürgős kül-

⁴³ *U. o. f. 79.*

⁴⁴ *Theiner: Cod. dipl. dominii temporalis S. sedis. II. f. 380.*

⁴⁵ *Theiner: Mon. Hung. 27, 28. sz. — Mon. Hung. Acta ext. Ang. II. 457. — Tört. Tár: 1895. 78 l.*

⁴⁶ *Tört. Tár: 1895. 79. l.*

⁴⁷ *Schäfer: i. m. 35. l. — Fragm. Hist. rom. III. c. 7.; Pór: Nagy Lajos, Bpest, 1892, 338. l.*

⁴⁸ *Schäfer: i. m. 91—92. l.*

dését kéri.⁴⁹ Albornoz pedig új zsoldosokat fogad fel. 1356. júniusában és júliusában a legátus hadseregében a következő magyarok szolgálnak: Nagy György hadnagy (Georgius Ungarus) 26 fővel, Gretzi János fővel, Székely Miklós 6 lovassal és 3 szolgálóval, Krassói János (Joh. de Caracim, Caracen) 20 lovassal, Kun Mihály a káli kunok közül 6 lovassal és 2 szolgálóval, Kazafalvi (de Villacaza) János 5 lovassal és 2 szolgálóval, összesen tehát 100.⁵⁰ 1356. június 27-én Cesena, október elején Faenza környékén, október 15-én a Gremerolo erődítmény körül látjuk magyarjainkat.⁵¹

1356. novemberében Albornoznak sikerült Manfredit levernie. 2000 német zsoldos a magyarokkal vállvetve vett részt a küzdelemben.⁵²

Amint láttuk, a római szentegyház szolgálatában alig egy-két csapattal találkozunk mindaddig, amíg a királyi segédc csapatok meg nem érkeznek, amelyekből visszavonulásuk vagy szétbomlásuk után nem keletkeznek nagyobb számban magyar bandériák. A királyi csapatok részei kétségkívül a familiaritas alapján formálódnak, csak a szétbomlás esetén kerülnek össze magyarjaink sokszor még a németekkel és más nemzeti-ségűekkel is egy bandériába.

Albornoz legátus csak a büszke Ordellaffi Ferencet nem tudta legyőzni, ezért Nagy Lajos királyhoz egymásután mennek a segélykérő levelek. Maga a legátus külön is kéri a magyar királyt, hogy fegyveres népet küldjön. 1356. szeptember 5-e előtt Gretzi János hadnagyát kétszer is követségbe küldi Magyarországba.⁵³ De Lajos királyt ekkor a velencei ügyek kötötték le. Személyes találkozása alkalmával, 1356. őszén akart hatni Ordellaffira, hogy az egyház elleni küzdelemmel hagyjon fel. Vállalkozása nem sikerült, mert Olaszország gibellin-párti urai tulságosan félték az egyházi állam megerősésétől. A milánói Visconti Galeazzo és Barnabó is a rebellisek pártjára álltak. Hiába átkozták ki őket, az átok sem használt. Az elkövetkezendő év sem biztatta nagy reménnyel Albornozt, mert félni kellett a németek szabadcsapatának támadásától. A végszükségben a legátus követei, Cantli de Parma és Ludovico de Monticulo Gretzi János magyar hadnagy kíséretében 1356. december 12-én,⁵⁴ Pál görzi püspök, a pápa követe pedig 1357. januárius 13-án ismét elindultak segélykérésükkel a magyar ki-

⁴⁹ Theiner: Mon. Hung. II. 30. sz.

⁵⁰ *Intr. et Exit.* 279 kötetének adatai szerint. E számadási könyv eleje csonka és a zsold kifizetések benne csak juliustól kezdődnek.

⁵¹ *Intr. et Exit.* 279. f. 8, 22, 63¹

⁵² Schäfer: i. m. 77.

⁵³ *Intr. et Exit.* 279. f. 249.

⁵⁴ *Miscell. Collect.* 343. f. 35¹

rályhoz.⁵⁵ VI. Ince pápa fenti kérését febr. 9-én megismételte és arról Egyed, a már Szt.-Szabina egyházáról elnevezett kardinálisát és legátusát is értesíti.⁵⁶

Lajos király 1357. kora tavaszán elhatározta, hogy eleget tesz Kanizsai István követe által tett ígéretének és Velence ellen harcoló csapatának egy részét a Hermann-nembeli Laczkfi Miklós zempléni ispán vezérlete alatt Albornozi segítségére küldötte. A csapat nagyságáról nincs biztos tudomásunk, de a május 1-én kelt pápai köszönő irat szerint elég tekintélyesnek kellett lennie, mivel „copiosus gentis numerus”-ról beszél. Ugyanekkor köszönetet mond az esztergomi érseknek, Vásári Miklósnak is, hogy Lajos királyt rábirta, hogy a szentszékek segélyt küldött.⁵⁷ Nem tudjuk, hogy a magyar hadsereg mily feltételekkel ment Itáliába, csak arról van biztos értesülésünk, hogy a pápa még 1356. augusztusában Lajos királyt a római egyház kapitányává nevezte ki és megengedte neki, hogy a hadjárat költségeinek fedezésére országa egyházi jövedelmét három éven át fordíthassa.⁵⁸

Mikor érkezett Laczkfi az egyházi állam területére, pontosan nem tudjuk. Hadműveleteinek megindítása kezdetén Albornozzal nézeteltérései támadhattak, vagy a pápa az addigi sikertelenségek miatt legátusának nehsztelését fejezte ki, mert Albornozi midőn Fanóban 1357. április 29-én és a következő két napon az egyházi állam vezetőivel tanácskozott, bejelentette lemondását és utódát, Androin de la Roche clugni apátot is bemutatva. Albornozi lemondása nagy zavarba ejtette az állam nagyjait és valószínűleg az ő óhajukra, VI. Ince pápa, midőn a magyar királynak és az esztergomi érseknek szóló köszönő iratok továbbítására kéri, meghagyja neki, hogy tovább is, legalább augusztus 15-ig maradjon helyén.⁵⁹ Albornozi engedelmeskedett.

Krónikáink Laczkfi olaszországi szereplését is elkönnyvelik. Nagy Lajos király a pápa kérésére „elsőízben Laczkfi fiát Miklóst küldte, aki a római egyház engedelmissége alá sok várost és kastélyt visszavezetett és azokat Egyed bibornoknak, a római szentegyház legátusának adta át.”⁶⁰

Mivel a segélycsapat zsoldját a magyar király fizette, a vatikáni udvar számadásaiban nem találunk olyan adatokat, amelyekből Laczkfi működését megrajzolhatnánk. Más források azonban azt bizonyítják, hogy Laczkfi az egész 1358. évet is

⁵⁵ Theiner: Mon. Hung. II. 51. sz.

⁵⁶ Tört. Tár: 1895. 261. l.

⁵⁷ Theiner: Mon. Hung. II. 53–55. sz. — Tört. Tár: 1895. 262. l.

⁵⁸ Theiner: i. m. 61. sz. (tévesen 1357-es évszámmal). — Mon. Hung. Ext. Ang. II. 479. és Tört. Tár: 1895. 83. l.

⁵⁹ Theiner: Mon. Hung. II. 55. sz.

Itáliában töltötte és valószínűleg 1359-ben is segédkeznie kellett Albornoznak Ordelaffi végleges leverésében.⁶¹

A magyar csapat kezdetben nagy sikerrel harcolt Ordelaffi ellen s április vége felé már Ordelaffi férfias lelkű feleségével, Marziával tárgyalta Cesena megadásáról.⁶² 29.-én nehéz küzdelem árán bevette a várat és a várost, mely haditényéről értesíti a hadseregtől távol, Fanóban tartózkodó Albornozt.⁶³ Már a május 1-i köszönő levelében, majd május 17-én is arra kéri a pápa a magyar királyt, hogy a küldött segélyhad tovább is Itáliában maradjon.⁶⁴ Ugy látszik, hogy Laczkfiék vállalkozásának tartalmi ideje szabályozva volt, mert Ince pápa június 11-én, miután előbbi leveleire választ nem kapott, Pál görzi püspököt küldte Nagy Lajoshoz, hogy kieszkölje nála, hogy a küldött hadsereg tovább is a szentszék érdekében harcolhasson.⁶⁵ Szeptember 8-án pedig Arnaldo de la Caucina krakói kanonoknak, magyarországi pápai követének kiadja az utasítást, hogy a magyar király részére átengedett egyházi tizedeket gyűjtse össze és Nagy Lajos kincstárába szolgáltassa be.⁶⁶

1357. áprilisában, amikor Laczkfiék Cesenát bevették, a legátus szolgálataiban és zsoldjában 4 magyar bandériát találunk, Nagy György hadnagyot 28, Gretzi Jánost és Krassói Jánost 20—20 főnyi lovascsapat parancsnokát, káli Kún Mihály cot nestabile pedig 5 lovas és 2 gyalogos magyarral vitézkedett, míg Crescenciai Tamás és Budai János a legátus vezérkaránál, valószínűleg mint hírnökök teljesítettek szolgálatot.⁶⁷ Ezek sze-

⁶⁰ *Chron. Budense* (ed. Podhraczký) 322. l.

⁶¹ Laczkfi 1358. évi olaszországi tartózkodását bizonyító adatok: „Nicolaus Lack miles, qui . . . pro rege Ungarie et in subsidium vestrum et s. Romane eccl. in Italie partibus existit . . .” 1358. február 20-án a maga, február 24-én János fia Péter nemes részére. „qui cum dicto milite in subsidium eccl. semper fuit et est nunc cum domino Abbate” (t. i. a clugni apáttal és pápai legátussal) és végül János fia Benedek esztergomegyházmegyei pap részére kér a pápától különböző kegyeket. Ez utóbbit Laczkfi több ízben küldte követségbe a szentszékhez. (*Bossányi*: *Reg. Suppl.* II. 318—320, 344.)

⁶² „Item (die 20. Apr.) solum fuit Miali Ungaro. equitatori Stephani de Buda de societate domini comitis Nicholai, qui accessit de Favinhano Fav. cum litteris, quas ipse ser Christophanus miserat domino episcopo Oxoniensi et domino Guillelmo thesaurario, continentibus tractatum, que habetur in Cesena et propterea gentes millerentur apud terminum, vel quo ipsi voluerint pro ingrediendo dictam civitatem.” (*Intr. et Exit.* 279. f. 182.)

⁶³ „Die XV. Maii solum fuit Johanni de Grez Ungaro et Johanni filio Baganj (!), familiari comitis de Zemlim Ungari, missis per ipsum de Cesena Fanum, dum dominus Legatus ibidem erat, die XXVIII. Aprilis cum novis, quomodo civitas Cesena erat recuperata pro ecclesia 50 flor.” (*Collect.* 343. f. 170.)

⁶⁴ *Theiner*: *Mon. Hung.* II. 54. és 57. sz. — *Tört. Társ.* 1895. 262. l.

⁶⁵ *Theiner*: i. m. 57. sz. — *Tört. Társ.* 1895. 263. l.

⁶⁶ *Tört. Társ.* 1895. 265. l.

⁶⁷ *Intr. et Exit.* 279. f. 163, 163^t, 184^t, 149.

repéről a számadáskönyvek „Emenda equorum” című fejezetei tudósítanak. Ide vezették be a kincstár számadói azon összegeket, melyeket a zsoldosoknak elvesztett, vagy utközben megölt lovak árának megtérítésére fizettek. Belőlük láthatjuk, hogy magyarjaink mely ütközetben vettek részt és az elpusztult lovak számából átvitt értelemben a tulajdonosok vérvesszeségeire is következtethetünk.

Május 25.-én a Forli ellen intézett rohamban Krassói János banderiájából „Bartolo de Redegre” és Crescenciai Tamás 15 főnyi csapatából Raguzai András („Andreas de Ragzia”) lovát Ordellai vitzei megölték.⁶⁸ Az utóbbi banderiájába tartozó Henrik („Herricus”) magyarét pedig június 5-én pusztították el.⁶⁹ Vajjon a lovak tulajdonosai ugyanakkor hősi halált haltak-e, azért nem állapíthatjuk meg, mert Alborno hadseregének mostra-könyvei nem maradtak fenn. A mostra-könyvekbe vezették ugyanis be az egyes katonai szemlék eredményeit, a lovasok nevét és a lovak leírását. Ha valamelyik személy a legutóbbi lajstromból kimaradt és közben az „Emenda equorum”-ban, mint olyan szerepel, akinek a lovát elvették vagy megölték, bizonyára életét is veszlette.

Ekközben Landau, az olasz krónikák nyelvén Lando gróf, 1357. tavaszán újra egyesíti a Viscontik által még novemberben szétszórt szabad csapatát és a milánói területen keresztül Középitáliába vette útját. A pápa védelemért ismét a magyar királyhoz fordul.⁷⁰ Miután innen segítséget nem kapott, júl. 27-én kiadott bullájában Pisa, Siena, Voltera és más városok hatóságait felszólítja, hogy a német szabad csapat leverésében Albornoznak segédkezet nyujtsanak.⁷¹ IV. Károly császárt is segélyadásra kéri.⁷² De a segítség elkészett, mert az egyházi állam és a németek között július 26-án és 27-én megtörtént a véres ütközet, melyben mindkét részről sokan meghaltak.⁷³ Nincs semmi adatunk arról, hogy ezen csatában magyarok is résztvettek volna. Ugy látszik, hogy Laczkfi Cesenát és környékét tartotta megszállva, míg Alborno magyar zsoldosai Forli előtt álltak, melyet június 22-én is eredmény nélkül ostromoltak. Crescenciai János csapatából ekkor hárman is lovukat veszítették : maga a vezér, továbbá Vasvári András és Veszprémi (Vesperim) János.⁷⁴

⁶⁸ U. o. f. 199.

⁶⁹ U. o.

⁷⁰ Segítséget kér, mivel „gentes ille, quas in societatem unam congregavit iniquitas, quibus preesse fertur vir ille pestilens, qui dicitur comes Lando” az egyházi állam területére szándékoznak jönni. — (Theiner : Mon. Hung. II. 56. sz.)

⁷¹ Theiner : Cod. Dipl. domini temp. S. Sedis II. 329. sz.

⁷² U. o. 327. sz.

⁷³ Schäfer : i. m. 93. l.

⁷⁴ Intr. et Exit. 279. f. 213.

Nem tudjuk megállapítani, hogy a pápa, vagy Albornoz kérésére-e, de 1357. őszén újabb magyar bandériák érkeznek Magyarországból. Szárazföldön, Velencét megkerülve érkeznek Ravennába, ahol már várják a legátus követei, hogy az egyházi hadsereghez vezessék őket.⁷⁵ Mivel ezek már nem a megállapított számú segélycsapatba tartoztak, a pápai kincstártól kapták zsoldjukat és így nevüket is ismerjük. Székely István lovag 22, Péter fia János 17, Tamás fia György 49, Tamás fia Nagy Fülöp pedig 40 magyar lovas élén csatlakozott a legátus Forli előtt táborozó csapatához.⁷⁶

Albornoz még a nyár végén, szeptemberben visszavonult és az Ordelaffi elleni háború irányítását utódjára, Androin de la Roche clugni apátra bízta.⁷⁷ Az új legátus erélytelen ember és sem diplomáciai, sem szervezői téren nem léphetett előde nyomdokaiba. Az ellenséges felek között megszokott véres csatákat portyázások váltják fel. Mindkét fél a végső küzdelemre készül.

Az új legátusnak első dolga volt, hogy a német zsoldosokat elbocsátotta. Schäfer ezt germán gyűlöletének tudja be. Elfelejteti azonban megemlíteni, hogy ugyanakkor helyükbe újabb magyar csapatokat szerződtet. December folyamán szolgálatában állnak Soproni Lambert fia Miklós, Arami János deák, Lőrinc fia János, Simon fia Ulrik, Danizi, talán Dániel fia Tombold, Márk fia István, Szalai János, János fia János, Péter tegez mester és Petru is kb. 150 főnyi lovassággal.⁷⁸ Az 1358. év folyamán egy-két csapat eltűnik közülök, viszont újabbak lépnek helyükbe. Hogy a legátus külön zsoldjában lévő eme magyarok számáról fogalmunk legyen, a szeptemberben zsoldot felvevő magyarok névsorát ideiktatom: Krassói (de Caracim) János 20, Crescenciai Tamás 20, Péter fia János 19, Arami János 28, Daniz fia Tombold 25, Stephanus Marcki, minden bizonnyal Márk fia István 25, Szalai (de Sala) János 20, Gretzi János 17, Kelemen fia Mátyás 20, Szebeni (de Cepe, de Cep) András 20, Erdéyi Mihály (de Ardel) 15, János fia János 24, Salamon fia Sebestyén 9, István deák 27, János fia Miklós és László (Lagislaus) fia András 11, Jakab fia György 26, Demeter fia Miklós 18, Pál fia László 10, András fia János 8, János fia Miklós 9, István fia Jakab és Miklós fia János 30, István fia Mihály pedig 24 eques (lovas) után kap zsoldot, nem

⁷⁵ „Die V. Augusti solutum fuit Johanni et Petro Jacobi de Faventia, nunciis missis de Faventia usque Ravennam ad docendum viam Ungaris noviter venientibus de Ungaria et euntibus ad dominum Legatum, XL. sol. Bonon.“ — (*Intr. et Exit.* 279. f. 229.)

⁷⁶ *Intr. et Exit.* 279. f. 237, 260. és 260¹.

⁷⁷ *Villani krónikája* I/VII. c. 56, 77, 79, 100.

⁷⁸ *Intr. et Exit.* V. 279. adatai szerint.

számítva a provisiót, melyben az egyes csapatvezérek parancsnoki díj fejében, lovasaik számarányához viszonyítva részesültek.

Fenti magyar csapatok működéséről ismét az „Emenda equorum” című számadási fejezet adataiból értesülünk. Mivel nemcsak a magyarok veszteségeiről, hanem a legátus hadseregének harci tevékenységéről is beszámolnak, nem csapatvezérek szerint, hanem időrendi sorrendben közlöm őket.

Januárus 21-én Vezekényi Tombold csapata a Forli elleni lovas támadásban részt vett és ott lovasának (equitatorának), Miklós fia Péternek 12 forint értékű lovát az ellenség megölte.

Februárius 6-án a legátus hadserege Castro Carro ellen intézett rohamot, melyben Crescenciai Tamás banderiájából Barakai (Baracha) Miklós lándzsafőnek, caporalisnak Tolnai (de Tona) András nevű lovasa valószínűleg elesett, mert lovát megölték.⁸¹

Márc. 14-én Vezekényi vitézei Castro Carro ellen harcoltak, mert az egyház ottani ellenségei Job Mihály lándzsafőnek lovát elpusztították.⁸²

Április 22-én Crescenciai Tamás banderiája a hadvezér feleségét kíséri, amikor a forlibeliek lovát megölték; az érte járó 14 forintot május 1-én fizették ki neki. Ugyanakkor Szalai Mihály és János testvére Forli közelében elesett lovukért 14 forintot vettek fel.^{83 84} Másnap Arami János deáknak a Forli elleni támadásban megölt lováért 10 forint lett kifizetve.⁸⁵

Május 26-án a legátusnál jelentkezett János fia István magyar hadnagy 13 társával és kérték, hogy az egyház zsoldjába szegődhessenek. A legátus bizalmatlan volt velük szemben és nem fogadta be őket hadseregébe, mely ekkor Forli felett táborozott. De hogy az ellenséghez se csatlakozzanak, Tusciába küldi őket, miután utiköltséget (15 forintot) adott nekik.⁸⁶ Ugyanekkor Márk fia István banderiájába tartozó Bertalan lándzsafőnek, aki 2 forlii nőt elfogott, jutalmul 4 forintot fizettek ki.⁸⁷

A Vezekényi Job, helyesebben Jákob fia Mihály (Mial Jacob) nevű equitatora március 14-én, midőn lova elesett, nem pusztult el, mivel május 27-én ismét a forlibeliek elleni táma-

⁷⁹ U. o.

⁸⁰ *Collect.* 387. f. 8t: „Die XVI. Febr. solutum fuit Tomboldo de Vesechin pro emenda unius equi interfecti per inimicos de Forlivo in cavalcata facta supra dictam civitatem die XXI. Jan. scripti Petro Nicolai, eius equitatori 12 flor.”

⁸¹ U. o. 10t.

⁸² U. o. 35.

⁸³ *Intr. et Exit.* 289. f. 10.

⁸⁴ U. o. f. 15.

⁸⁵ U. o. f. 14t.

⁸⁶ U. o. f. 22.

⁸⁷ U. o. f. 22.

dók közt látjuk. Sebesült lovával vonult vissza a sikertelen támadásból.⁸⁸ Május 21-én István fia Miklós hadnagynak 14 frt.-ot fizetnek ki lováért, melyet Forli alatt megöltek.⁸⁹ Június 16-án midőn Vezekényi hadnagy a fermói püspököt kísérte, a Forli közelében lévő Rouchi hidon az ellenség rájuk támad és „Nicolaus Dançe lándzsafő emberének, Bartal fia Istvánnak lovát lándzsával átszúrták.⁹⁰ 21-én pedig Vezekényi és csapata a legátus parancsára jutalomban részesültek, mert két forlii könnyű fegyverzetű („caballarius”) lovas, akiket azután lecsuktak, elfogtak.⁹¹ 24-én Arami János deák, (rendszerint csak János deák), banderiájában vitézkedő Péter fia László lándzsafőnek elesett lováért 8 frt.-ot térít meg a kincstáros.⁹² 27-én magyarjainkat többi társaikkal egyetemben Ordelaffiék erős ágyútűz alá vették, s ekkor egy lövedék (bombarda) megölte Mihály fia János 12 frt. értékű lovát. Nevezett János deák banderiájában szolgált és Weszelyi (de Weçelj) Miklós fia András lándzsafő lovasa volt.⁹³ Ugyanakkor magyarjaink lovas rohamot intéztek Forli ellen, mely ütközetben Vezekényi csapatából Mihály fia Domckos lovát annyira megsebeztek, hogy július 2-án elpusztult.⁹⁴

Júl. 10-én Crescenciai Tamás hadnagynak egy elesett lováért, melyet „Belagine de Sagat” lovagolt, 24 frt. kárpótlást adnak.⁹⁵ E napon a város ellen ismét megismétlik a támadást, mert Vezekényi egyik lovasának, Mihály fia Antalnak 16 frt. értékű lovát az ellenség elzákmányolta.⁹⁶

A következő nyári napok viszonylagos nyugalomban telnek el. Csak néhány kisebb csetepatéről értesülünk. Augusztus 7-én Arami deák csapata Burgundi Péter lovagot, a Szt. keresztől nevezett erődítmény kapitányát kísérte, mikor is Balázs fia Miklós lovát a lesben álló ellenség megölte. A lóért 12 frt. kárpótlást fizettek.⁹⁷ Augusztus 11-én Péter fia Lászlónak, ki szintén az említett csapatban szolgált, elesett lováért 10 forintot adnak.⁹⁸ 20-án pedig Szép András hadnagy kap 14 frtnyi kárpótlást lovasának, bizonyára öccsének, Szép (Cep) Balázsnak megölt lováért.⁹⁹

Az alatt, míg Forli alatt folyt a harc, Laczkfiék hadi cse-

⁸⁸ U. o. f. 98t.

⁸⁹ U. o. f. 15.

⁹⁰ U. o. f. 99.

⁹¹ U. o. f. 46.

⁹² U. o. f. 37.

⁹³ U. o. f. 98t.

⁹⁴ U. o.

⁹⁵ U. o. f. 66t.

⁹⁶ U. o. f. 98t.

⁹⁷ U. o. f. 172t.

⁹⁸ U. o. f. 98t.

⁹⁹ U. o. f. 100

lekedeteiről hallgat a krónikás. Bizonyára ezen idő alatt is Censena környékét tartják megszállva. Laczkfiról ezt olvassuk, hogy 1358-ban Guffort várnagya,¹⁰⁰ István világosvári várnagy pedig Forli várnagyaként szerepel. Ez utóbbi azonban csak előlegezett cím lehet, mert Ordelaffi csak a következő év július havában adja fel Forli várát.

Olaszországban a XIV. század közepén a hadakozó felek közül mindig annak a pártján volt a győzelem, akinek sikerült a németek nagy szabad csapatát a maga terveinek megnyernie. Albornoz is annak köszönhetette sikereit, hogy a németeket diplomáciával, legelőször azonban pénzzel leszerelte. Mikor a clugni apát vette át a háború vezetését, valószínűleg a németek és a pápai hadsereg közt lefolyt véres ütközet (1357. júl. 26—27.) folyamán, a zsoldban álló németek nagy részét elbocsátotta. 1358. folyamán azonban ismét számos német bandériát látunk szolgálatában.

Mivel az Ordelaffi elleni háború kimenetele az Itáliában szerte bolyongó német nagy szabad csapat magatartásától függött, röviden érintenünk kell annak viselt dolgait is. 1358. júliusában a német csapat élén ismét Landau gróft találjuk, aki Németországból való visszatérése után csapatát Perugia vidékére vezette. Ütközben azonban július 25-én a firenzeiek törbe csalták és seregét szétverték. A csapat maradványait Bongardi Annechin összeszedte és Orvieto közelébe vonult velük. A perugiaiak Castello di Staggiánál vereséget szenvedtek tőle.¹⁰¹ Innen Ancona vidékére vonult, majd a csapat egyrésze Ordelaffi szolgálatába lépett.¹⁰²

Ancona vidékének megtámadása is bizonyára Ordelaffi ösztönzésére történt. E vidéken ugyanis csak nemrégiben foglalták vissza az egyházi állam részére Meldula földjét. Magyarok is résztvettek ebben. A visszafoglalás öröme a legálus jutalmakat osztat ki és július 7-én a következő magyarok részesültek kitüntetésben: Mátyás hadnagy, aki 19 lovasával vett részt Meldula visszafoglalásában, lovasai után i—1, maga pedig 3, összesen tehát 22 forint provisióban részesült; Arami János deák (6×1) 6, János fia Pál, a néhai Lampért fia társa (3×1) 3, Krassói János (20×1+5) 26, János fia Péter (18×1+5) 23, Gretzi (de Greç) János (15×1+3) 18 és végül Szép András (A. Ceppe) hadnagy (20×1+5) 25 forint jutalmat kaptak.¹⁰³

A fentebb felsorolt adatokból láthattuk, hogy a német szabad csapat megérkezéséig az egyházi hadsereg volt előnyben

¹⁰⁰ *Mon. Hung. Ext. Ang.* II. 508

¹⁰¹ *Professione, Alfonso*, Siena e le compagnie di ventura, Civitanova—Marche (1898.) 28. l.

¹⁰² Schäfer : i. m. 92.

¹⁰³ *Intr. et Exit.* 289. f. 62.

és bár eredményt nem ért el, de a támadás kezdeményezője mindig ő volt. Ordellaffi a németekkel szövetekezve ellentámadásba ment át.

Először is az egyházi hadseregtől szorongatott Forlimpopolit és vidékét akarta az ellenségtől megtisztítani és biztonságba helyezni, hogy annál biztosabban és sikeresebben támadhassa meg Faenzát. De a pápai hadsereg vezére is résen volt, mert augusztus végén, midőn a német szabadcsapat Cesena és Forlimpopoli környékén megjelent, Mátyás magyar hadnagyot felderítőnek küldte ki, hogy az ellenség terveit megtudja. E járőri szolgálat alatt Mátyás equitatorának, lovasának lovát a szabadcsapatbeliek elfogták, ami bizonyosággal szolgál arra, hogy az ellenséget megközelítették és kötelességüknek híven megfeleltek.¹⁰⁴ Ugyanakkor János fia István és Márk fia Miklós lova is az ellenség kezébe került.

A forlimpopoli csatározásokban több magyar csapat is részt vett és elég súlyos veszteséget is szenvedtek. Jakab fia György hadnagy bandériájából Pál fia Henrik (Heimbricis!), Jakab György emberei közül Balázs fia István, Biró Péter, Krasói János vitézei közül Márton fia István, Erdélyi (de Ardel) Mihály csapatából Miklós, Zágrábi (de Sgabra) János és maga a vezér, György hadnagy bandériájából Zágrábi (de Sgabra) és „Petrus de Soniam” és végül Szép (Ceppe) András vitézei közül András fia Miklós lándzsafő (caporalis), Tamás fia Péter és György fia Miklós lovát részben a forlimpopoliak, részben a német szabadcsapat tagjai elfogták, vagy megölték.¹⁰⁵

Az utóbbiak szeptember folyamán már Forliban vannak. Itt is rögtön akcióba léptek. 8-án az ütközetet megelőző előőrsi csatározásban a Crescenciai Tamás csapatába tartozó Nagy Jánosnak (J. Grande) 14 forint értékű lovát elfogták.¹⁰⁶ A következő napon pedig a már régebben visszafoglalt és az egyházi állam hadműveleteinek fő bázisa, Faenza városa ellen intéztek támadást, mely a magyaroknak emberben és lóban elszenvedett veszteségé ellenére sem sikerült. Ebben az ütközetben Arami János deák bandériájából Arami György, Budai Balázs, Tatai (de Teta) Miklós, István deák csapatából László lándzsafő, Vezekényi Tomboldéból Miklós fia Péter, Bükki (Becchi) László lándzsafő, János fia Gergely, Bartal fia István és Jakab fia Mihály, András fia János hadnagy csapatából maga a vezér, Jakab fia Györggyéből Mihály fia Jakab lándzsafő, János fia Miklóséből maga a vezér, továbbá András fia István és István fia Mátyás lándzsafő, Jakab fia Péteréből maga a vezér, Márk fia Istvánéből László fia Pál, Sallai

¹⁰⁴ U. o. f. 140t.

¹⁰⁵ U. o. f. 140t.

¹⁰⁶ *Intr. et Exit.* 289. f. 172.

János és Miklós fia István, Péter fia Jánoséból Mátyusföldi (de Terra Mathey) Demeter, Lászlóéból maga a vezér, Crescenciai Tamáséból Mihály fia János, Pezei (Pese) Miklós lándzsafő, Nagy (Grande) János, Pozsegai (de Pogege) György és Budai Péter lova került az ellenség kezébe.¹⁰⁷

A kölcsönös csatározások, annélkül, hogy a hadakozó felek bármelyikének nagyobb sikert biztosítottak volna, 1357. őszén tovább folytak. Szeptember 16-án és 19-én volt a Forli elleni támadás, október 3. és 4-én Ordellaftiek Cesenát rohanják meg. Október 22-én pedig Faenza ellen támadnak. Magyarjaink e csatákban is vesztenek lovat, de az augusztusi és szeptemberi veszteséghez mérten sokkal kisebb számban.¹⁰⁸

A pápai udvar azonban nem volt megelégedve az egyházi állam hadseregének sikertelen működésével és az erélytelen clugni apátot visszarendelte. Az Ordellafti elleni küzdelem vezetését ismét Albornozra bízta. Megbízása szeptember végén történhetett meg, mert VI. Ince pápa szept. 27-én kelt levelében Albornoz bitorost ismét figyelmébe ajánlja Lajos magyar királynak.¹⁰⁹

A clugni apát midőn legátiojáról a pápának jelentést tett, magasztalólag emlékezik meg a magyar királyról, aki nagyszámú harcban jártas, gyors mozgású és haditudományokban kiművelt csapatokat küldött az egyházi állam segítségére.¹¹⁰

Mint már említettük, Laczkfiék Albornoz kardinális visszatérését bevárták és még egyideig kardjukat rendelkezésére bocsátották. 1359. tavaszán azonban már visszatértek hazájukba. Laczkfiék távozásával kapcsolatban a legátus külön zsoldjában álló magyarok nagyrésze szintén csatlakozott a hazatérőkhöz, más részük Laczkfi visszamaradó vilégeivel más signoriák zsoldjába szegődött.

Albornoz visszatérése után régi elvét követte és rögtön a német szabadcsapat leszereléséhez fogott. Bongardi Annechint és csapatát még 1358. decemberében is Ordellafti szolgálatában látjuk. Lajos magyar király többszöri megkeresésére végre is Albornozhoz szegődött. A Bongardi és Nagy Lajos király közötti tárgyalásokat az utóbbi részről Szécsényi Kónya folytatta.¹¹¹ Április hónapban a németek élén látjuk Landaui Konrádot is Bongardival és Volfachi Benzzel együtt. Sinagliában táboroztak ekkor és a pápai székttől elmaradt zsoldjuk kifizetését várták.¹¹²

¹⁰⁷ U. o. f. 172t.—174. — Az elesett lovak árát okt. 12-én és 27-én térítették meg.

¹⁰⁸ U. o. f. 172—175t.

¹⁰⁹ Tört. Tár : 1895. 271. l.

¹¹⁰ Theiner : Mon. Hung. II. 75. sz.

¹¹¹ Theiner : Mon. Hung. II. 75. sz.

¹¹² Schäfer : i. m. 92.

Albornoz vitézsége és bölcs mérséklete, miután Ordelaffit a németek segítségével elűtötte, már könnyen végzett ellenfelével, aki kifáradva a küzdelemben, 1359. tavaszán feladta Forlit és a bitoros kegyelmére, melyben nem csalódott, megadta magát.¹¹³

Albornoznak tehát sikerül az egyházi állam ellen lázadó signorokat megaláznia és engedelmességre szorítania. Az egyes tartományok kormányzatát illetőleg lényeges újításokat nem hozott be, mert célja csak arra irányult, hogy az egyházi állam jövedelmeit a pápai udvar részére biztosítsa.

Az Ordelaffi elleni harc befejezése után csak annyi zsoldos katonát tartott, amennyivel a helyreállított nyugalmat biztosítani tudta. Régi kipróbált magyar zsoldosai közül 9 bandériát tartott vissza és pedig Arami Jánost 20, Vezekényi Tomboldot és Gretzi Jánost 15—15, Márk fia Istvánt, Szép (Cepe) Andrást, Erdélyi Mihályt, László fia Andrást, aki társának János fia Miklósnak eltávozása után önállóan vezette csapatát, továbbá Jakab fia Györgyöt és Demeter fia Miklóst 10—10 főnyi lovasával. Mint régi zsoldosok havonként és fejenként 8 forintot kaptak. Az egyes csapatvezérek közül Arami 25, Vezekényi és Gretzi 15, míg a többiek 8forintnyi havi provisióban, azaz parancsnoki díjban részesültek. Ezekkel szemben az ugyanakkor, 1359. májusában velük szolgáló Dobokai (de Dobocho) László lovag 75 főből álló csapatának tagjai, mint új emberek, havonként csak 6 forint zsoldot kaptak. Maga a csapatvezér csak 16 forintnyi havi provisióban részesült.¹¹⁴ Juliusban azonban már többi társaihoz hasonlóan fizetik őket és parancsnokuk, bár csapatának létszáma 50-re szállt le, havi 30 forint pótdíjban részesült.¹¹⁵ Dobokai László lovag bizonyára Laczkfi hadseregében szolgált és miután vezére Magyarországra tért vissza, az egyházi állam zsoldjába lépett.

Az 1359. évben a fenti csapatok közül mindvégig csak Vezekényi, Arami és Márk fia István hadnagyok csapata volt az egyház szolgálatában, míg a többiek augusztustól kezdve már nem kaptak zsoldot. Helyükbe lépett júniusban Szalai (de Sala) György 18 főnyi csapatával. Míg ez utóbbit még 1360-ban is ott találjuk, addig Segesvári (de Seghesvar) Salamon 30 főnyi csapata után csak júliusban kapott zsoldot.

Az egyházi állam hadseregének ténykedése Ordelaffi le-

¹¹³ Pór Antal: Nagy Lajos, Bp. 1892. 341. I. Ordelaffi megadását 1359. jul. 4-re teszi tévesen. Schäfer i. m. adatai, valamint a pápai udvar számadásai alapján annak 1359. tavaszán kellett bekövetkeznie. A döntő ütközetnek április első felében kellett megtörténnie, mert „1359. máj. elején a legátus, a perugiaiaknak, a sienaiaknak és más helységeknek elbocsátott zsoldosaiból megnőtt a zsoldos társaság” (Villani: IX. 26.)

¹¹⁴ *Intr. et Exit.* 290. f. 13^a—15.

¹¹⁵ U. o. f. 91.

verése után a németek szabadcsapata elleni harcokban telt el. Albornoz a milánói Viscontiakkal és Firenze városával szövetkezett, hogy az ide-oda vonuló, rendszerint rablásból és sarcolásból élő német szabad csapatot kiűzzék Itáliából. A ligához csatlakozott Ferrara örgrófja is.

1359. július 4-én Landaui Konrád csapatával pisai területre lépett és a firenzeiekkel szemben Valdera határában, Ponte Sachinál táborozott.¹¹⁶ Firenze elkészülve várta őket, mert amikor június 29-én kiosztották a hadijelvényeket, hadseregük 3200 válogatott bõrsisakosból, 2000 jól felszerelt parasztharcosból, 500 magyar zsoldosból és 600 lovasból állott. Ez utóbbiakat Visconti Barnabás és a ferrarai örgróf küldték segítségül.¹¹⁷ Albornoz legátus is küldött segítséget, többek közt Dobokai László lovagot 80 és Segesvári Salamont 30 emberével.¹¹⁸ A firenzeiek „a magyarokkal gyakran egészen a torlaszokig megrohantatták az ellenséget,” de nem lehetett őket csatára bírni.¹¹⁹ Végül is a zsoldostársaság kerekelt oldott és a firenzei sereg augusztus 1-én tábort bontott és másnap visszatért a városba. Midőn a hadijelvényeket visszaadták, az első sorba a számszeríjjászokat s a gyalogosat állították, utánuk a tábori kincstár, azután a magyarok, majd a lovagok következtek.¹²⁰

A németek Firenze alól északra vonultak és Milanó felé tartottak. Albornoz most a Viscontiak megsegítésére küldött csapatokat, közöttük Arami János deákat 20, Szalai Györgyöt 18 és Márk fia Istvánt 10 emberével.¹²¹ Szeptember és októberben Visconti hadseregénél voltak, de november folyamán már visszatértek, mert 30-án már Forliban vették fel decemberi zsoldjukat.

A legátus többi magyar zsoldosai ezalatt Tuscíában tartózkodtak. Innen küldték ki augusztusban Vezekényi Tombold csapatát a fentebb említett Szalai Györggyével, hogy a spoletói hercegség Cassia váránál rendet teremtsenek. Szeptember 3-án azonban őket is Forliban találjuk.¹²²

A római szentszék által összehozott liga, mely a német zsoldosoktól való szabadulást tűzte ki zászlajára, nem volt hosszú tartamú, mert a milánói Viscontiak és az egyházi állam között, Bologna város birtoklása ügyében, nézeteltérések támadtak, melyek a két szövetséges társat véres háborúba keverték.

¹¹⁶ Schäfer : i. m. 92.

¹¹⁷ Villani : IX. 28.

¹¹⁸ *Intr. et Exit.* 290. f. 50., 91.

¹¹⁹ Villani : IX. 28.

¹²⁰ U. o. IX. 42.

¹²¹ Mindegyikük: „servire debens in Lombardia in subsidium d. Barabonis contra societatem.” (*Intr. et Exit.* 190. f. 141^t—142.)

¹²² U. o. f. 165.

Bologna volt az egyházi állam leggazdagabb városa. 1244. óta kevés megszakítással a guelfek uralkodtak benne. 1337-ben a város kormányzását az ottani egyetem híres tanára, Tadeus de Peplulis ragadta magához. A római kuria ezt jóváhagyólag tudomásul vette és a vikáriátust évi 12.000 forintért reáruházta. 1350-ben azonban a romagnai helytartó, Astorgius de Duraforte a Pepoli testvérek ellen összeesküvést szított és elűzi őket a város éléről. Duraforte nagy koncepciójú tervét, hogy a romagnai vikáriátusságok megszüntetésével a tartományt egységessé tegye, nem tudta megvalósítani. Utoljára már zsoldosait sem tudta fizetni, akik látván ezt, átpártoltak Visconti János milanói érsekhez, akinek a Pepoli testvérek Bologna vikáriátusságát eladták. VI. Kelemen pápa kényszerhelyzetében 12 évre Viscontinak engedi át a várost, melyet az érsek nevében a milanói Oleggio János kormányoz. Oleggio az érsek halála után (1355) mint kinevezett pápai vikárius áll a város élén. Emiatt az érsek öccse és örököse, Visconti Barnabó, aki az egyháztól hiába követelte vissza Bolognát, 1359. végén Oleggio ellen megindította a háborút.¹²³ December elején Estei Ferenc ögróf vezérlete alatt 3000 lovas, 1500 magyar, 4000 gyalogos és 1000 íjász Bologna ellen vonult.¹²⁴

Albornoz a szorongatott helyzetben lévő Oleggio megsegítését illetőleg azonnal intézkedik. Forliban lévő német és magyar zsoldosait Bolognába irányítja. 1360. januárjától kezdve a bolognai harctéren vívő Arami, Vezekényi, Márk fia István hadnagyok és a hazájába visszatért Szalai György csapata. Ez utóbbi közvetlenül a milanói vállalkozás után elvált csapatától, melyet novemberben ideiglenesen öccse Szalai János vezetett. December 1-től kezdődően azonban e csapat parancsnokságát is Arami János deák hadnagyra bízta. Albornoz elemében volt. Új csapatokat fogad fel, köztük Barenghai Pál fia István magyart is februárius 12-én, 8 társával egyetemben.¹²⁵ Április elsejétől kezdve új német és magyar zsoldosok lépnek zsoldba. A négy hónapra újonnan felfogadott magyarok: Beke Pál (P. Beke) 21, Szalai Mihály 18, Fehérvári (de Fervár) Mihály fia Bálint 21, Székely (de Seculo) András 21, Besenyei (de Besene) János 15, Miklós fia János 10, Kelemen fia Mátyás 25, Miklós fia Marcel 25, Budai János 20, Dániel (Danizi) fia Miklós 15 ló és lovas után kapják a zsoldot. Provisiót is kapnak a parancsnokok, némelyik külön, némelyiknek pedig a lovasok számán belül (*computata eius paga, vagy computata eius paga dupla*) számítják be. Mindegyik lovas havi 8 forint zsoldot kapott.¹²⁶ A gyors intézkedésre szükség volt, mert még

¹²³ Schäfer: i. m. 40. l.

¹²⁴ Villani: IX. 57.

¹²⁵ *Intr. et Exit.* 290. f. 264.

¹²⁶ U. o. f. 346—349.

áprilisban Visconti párhivei, Tano da Castello fiai elfoglalták a bolognai területen fekvő Montebenét, 15-én pedig 200 magyarral és 3000 borsisakossal Bologna közelébe lovagoltak és emberben és állatban nagy pusztítást vittek végbe.¹²⁷

Albornoz Egyed bibornok elsősorban Lajos magyar királyhoz fordult segítségért, aki először János kalocsai érseket küldötte Visconti Barnabáshoz, hogy őt Bologna város ostromától eltérítse. De Barnabás nem hallgatott a magyar király intő szavaira, és tovább folytatta Romandiola pusztítását. VI. Ince pápa mindezekről legátusa jelentéséből értesült és Egyed vicenzai püspököt küldi Magyarországra, hogy az előkelő egyházi és világi urak közbenjárásával hasson a magyar királyra, hogy Bologna védelmére fegyveres segítséget küldjön.¹²⁸

A legátus a fenyegető veszélyben levő Bologna város vikariatusától felmenti Oleggiot, akinek kárpótlásul Fermot adja és kinevezi a pápa beleegyezésével az anconai márka helytartójává.¹²⁹ Bologna megsegítése végett pedig nemcsak a magyar királyt kéri fel, hanem a római császárt és Firenzét is.¹³⁰ Ezek diplomáciai úton akarják az ügyet megoldani. Midőn a magyar király követei a római székhez, Avignon felé való útközből Firenzén keresztül mentek, ujságolták, hogy királyuk felhívta báróit és hadi népét, hogy szükség esetén készen legyenek.¹³¹

Albornoz nemcsak új zsoldosokat fogad fel, hogy velük Viscontival szemben felvegye a küzdelmet addig is, amíg valahonnan fegyveres segítség érkezik, de figyelmét arra is fordítja, hogy az ellenség további számbeli növekedését megakadályozza. Április 13-án a tusciai rektornak meghagyja, hogy intézkedjék afelől, hogy a szabin grófságon áthaladó zsoldosokat, elsősorban Fekete János (J. Nigrus) magyar hadnagyot tartóztassák le, mivel ezek a milánói urakkal egyetértve Bologna és az egyházi állam területén akarnak zavart (novitates) keltetni.¹³² Július 9-én Miranda várba és Róma városába mennek küldöncök, hogy azokon a vidékeken 2—2 magyar bandériát felfogadjanak.¹³³

A legátus Bologna védelmére az egyes erődítményeket is zsoldos csapatokkal rakja meg. 1360. szeptemberében, a magyar segítség megérkezése előtt Bologna városában lévő magyarok: Kelemenfia Mátyás 24, Sallai Mihály, Bekő (de Béche) Pál,

¹²⁷ Villani: IX. 88.

¹²⁸ Theiner: Mon. Hung. II. 82—84 sz. — Tört. Tár: 1895. 277. — Fejér: Cod. Dipl. IX. 3, 166—169 l.

¹²⁹ Schäfer: i. m. 41.

¹³⁰ Villani: IX. 90—91.

¹³¹ U. o. 100.

¹³² Collect. 247. f. 188.

¹³³ U. o. f. 221.

Pál fia István, Budai János, Márk fia István, akit szept. 8-án Rómába küldtek, Mihály fia Bálint és „Heinricus Xagensis” 20—20 posttal, azaz 8 bandériában 164 magyar vitéz. Ugyanakkor azonban Romagna egyéb vidékének védelméről is kellett gondoskodnia.

Montebellóban, a sinigalliai kerületben „Petrus de Sachine Ungarus” 20 főnyi csapatával a német Valdenbergi György lovaggal szolgált együtt. A Bazzano melletti Savignoban pedig Székely András (A. de Seculo) ugyancsak 20 főnyi őrségével vigyázott az egyház érdekeire. Kivüle még Medichus de Brixia német lovasai teljesítettek ott szolgálatot. Ugyanekkor Ferrara vidékén Centoban többek között Besenyei János (J. de Besane) 16 és Miklós fia János 10 vitéze örködött a városra. Co-regia védelmére 240 katona lett kiküldve, köztük Tamás hadnagy 20 és egy ismeretlen vezérű bandéria 20 magyarja. Faenza védelmét 12 bandéria látta el, akik között János fia János 30 és Budai István 20 magyarral vitézkedett.¹³⁴

Albornoznak a hadsereg fenntartásához pénzre volt szüksége. Az egyes egyházakra és főleg az egyházi állam tartományaira hadiadót vet ki, hogy Bologna védelmét elláthassa. Narnie és Rieti városokba magyarokat küld ki, hogy az adó befizetését szorgalmazzák.¹³⁵

Ezalatt a Viscontiak Bologna városát hevesen ostromolják és már a város melletti erődítményeket is mind elfoglalták. A válságos pillanatban, 1360. szeptember 30-án érkezik Bologna alá a magyar segédcsapat. Medgyesaljai Mórócz Simon, a Pok nemzetségbeli Mórócz fia és néhai Miklós volt erdélyi vajda unokája, Pozsony, Győr és Bakony főispánja 5000 magyar élén érkezik meg. Pádován, Ferrarán keresztül, tehát szárazföldi úton jött Romagnába. A magyar király és a római szentszék közötti megállapodás alapján a legátustól kaptak zsoldot és mivel Albornoznak mindene volt, csak pénze nem, fenti körülmény sok baj forrásává vált.¹³⁶

Mórócz Simon bátor és vitéz ember volt, de egyúttal házsártos is. Amerre vitézeivel járt, kő kövön nem maradt. Az olasz krónikások előtt mint a halál angyala tűnt fel és nem is nevezték másként, mint a halál Simonjának (Simone della

¹³⁴ *Collect.* 203. f. 4—7:

¹³⁵ *U o.* 247. f. 221t.

¹³⁶ Az olasz krónikások a magyar felmentő hadsereg létszámát illetően eltérőek. Egyesek 8 (*Muratori nuova ed.* T. XIV. P. V. fasc. 3. p. 231), mások 7 (*U. o.* T. XVIII. P. I. fasc. 1-2—13. pag. 97.), legtöbbször azonban 5 ezerre teszik (*Muratori T. XVIII. P. II. 63*). Maga a jólétesült *Villani* (X. 2) írja: „A legátus a magyar királytól kért hadsereget és 2000 jólvezényelt magyart kapott tőle, utóbb még 3000-en jöttek a maguk jószántából s egy-zeriben Lombardiában s Romagnában voltak a legátus szolgálatára.”

Morte). Harci tevékenységéről az ellenséges olasz krónikások adataiból értesülünk.

Albornoz még a magyarok megérkezése előtt zsoldjába fogadta Bongardói Annechin nagy szabad csapatát is, melyet az Faenza környékén szervezett meg. Bongardói ez új zsoldos társasága 800 sisakosból és 300 magyarból állt.¹³⁷

A magyarok megérkezése és Bongardói hadműveletei nagy félelmet keltettek az ostromló hadseregnél, mert a körülzárás veszedelme fenyegette őket. Visconti kapitánva visszavonult Castelfrancoba, majd október 1-én Modenába.¹³⁸ Albornoz pedig október elején a lakosság nagy örömeire bevonult Bolognába. Október 6-án már értesíti is a tusciai kincstárost, hogy a milánói zsarnokok a magyarok megérkezésének hírére kivonultak a bolognai területről és hogy az egyház fegyveres népei három erődöt már visszafoglaltak.¹³⁹

Annechino di Bongardo társasága a legátus parancsára az urbinói grófok területére, onnan Ravignanába, majd Ascoli del Trantoba ment. 1360/61. telén pedig a nápolyi királyság tartományába vonult miután a legátus szolgálatát odahagyta.¹⁴⁰

Moróczék október 3-án a stra Maore és stra S. Vitale erődítmények környékén táboroztak.¹⁴¹ Utána a Bologna szomszédságában levő Panigale és Medola Rigosa környékére vonultak. A magyar vezér személye iránt ellenséges érzülettel viselkedő krónikás azt írja róluk, hogy az egész hegyvidéket elpusztították, úgy hogy a lakosság irtózott tőlük és pusztításuk miatt a kardinális legátussal is egyenlenségbe kerültek.¹⁴²

Miután a nagy veszély Bologna alól elvonult, Morócz csapatából a legátus csak 3000-et fogadott fel, a többit pedig némi segélypénzzel támogatta.¹⁴³ A magyarok kapitánya — bizonyára ezen eljárás miatt — szidalmazta a legátust, úgy hogy az a hír terjedt el, hogy a magyarok az egyház szolgálata ellen felkeltek, mely hírre Visconti Barnabó zsoldosainak egyrészt elbocsátotta. Morócz hada zsoldos szabadcsapat módjára portyázott és ellenségként sarcolta a lakosságot. Végül is a legátus, aki közben Casalecchio bástyájának ostromlását folytatta, az összes magyarokat visszafogadta zsoldjába.¹⁴⁴

November 5-én Pagagino da Panega, a Panigale erőd erőd kapitánya a magyaroknak megadta magát. Moróczék a magyar király nevében vették birtokukba az erődöt, melyet

¹³⁷ Villani X. 7.

¹³⁸ U. o. X. 4.

¹³⁹ Theiner: Cod. Dipl. domini temporalis S. sedis II. 401 l.

¹⁴⁰ Villani: X. 17.

¹⁴¹ Muratori nouva ed. T. XVIII P. I. fasc. 12—13 p. 115.

¹⁴² U. o.

¹⁴³ Villani: X. 10.

¹⁴⁴ U. o.

csak november 10-én adtak a legátus kezébe.¹⁴⁵ 11-én az élelmi és más védelmi szerek hiánya miatt, Casalechio erődje is kénytelen volt kapitulálni. Az ottani őrség — bizonyára az erődben levő s Albornoz elől odamenekült bolognaiaknak tanácsára — szintén a magyaroknak adta meg magát. Ebbe is Moróczék telepedtek be és a legátus rendelkezésére csak november 10-én bocsátották, mikorra Albornoz előbbi panaszára megérkezett Nagy Lajos király parancsa a magyarokhoz, hogy magukat a legátus intézkedéseire tartassák. Moróczot, akit egyszerűen Simon mesternek és kapitánynak hívtak az olaszok, 1000 magyarral ismét felfogadták, többi vitézét szabadjárára engedték. Ezek azután Bologna és Imola közt gyülekeztek és zsoldos szabad csapatát (societas) alakultak. A legátus adott nekik élelmezést, nehogy az egyház ellenfeleihez pártoljanak.¹⁴⁶

Simon mester pusztítva és rabolva vonult csapatával Budrio felé. A bolognai krónikások e miatt magyarjainkat úgy tűntek fel, mint halálos ellenségeiket és a saracéneknél is gonoszabb népnek nevezik őket.¹⁴⁷

Albornoz midőn megtudta, hogy Visconti Barnabó, látva az ő zsoldos csapatainak szolgálatból való elbocsátását, újabb ezer zsoldost elküldött, ezeket Feltrino da Gonzaga híve által felfogadtatta, ő pedig Moróczék és az elbocsátott magyarok zsoldját kifizetve, Budrióból Visconti megtámadására küldi őket. A magyarok azt színeltek, hogy Ferrara felé mennek, de visszafordultak és Modenán, Reggion át villámcsapásként Parma vidékén jelentek meg. E kalandozásukban is rengeteg zsákmányt ejtettek. A legátus 1000 sisakossal utánuk küldötte Malatesta Galeottót, az egyházi hadsereg vezérét, aki Reggióban a Feltrino da Gonzaga által szerződötett 1000 főből álló zsoldos társaságot magához vette és a magyarokkal együtt 25 napon át zsákmányolta azon vidéket és december 11-én visszaindulva, december 31-ére, illetőleg januárius 1-ére Bolognába érkezett.¹⁴⁸ Ekkor beszélték, hogy az egyházi hadsereg azért nem foglalhatta el Pármát, mert Visconti Barnabó Simon mestert és kapitányt megvesztegette.¹⁴⁹

A hadviselő felek között Firenze városa még novemberben békét akart közvetíteni, de Visconti még a követeket sem fogadta. Készülődött az új hadjáratra és Landau gróftól Németországba küldte, hogy zsoldosokat fogadjon fel.¹⁵²

Visszaérkező magyarok ezután a Visconti fegyveres népe

¹⁴⁵ *Muratori* nuova ed. T. XVIII. P. I. f. 12—13, pag. 99., 120.

¹⁴⁶ *Villani*: X. 11. — *Muratori*: T. XVIII. P. II. 63. I.

¹⁴⁷ *Muratori*, nuova ed. XVIII. P. I. f. 12—13, p. 120.

¹⁴⁸ *Villani*: X. 15. — *Muratori* nuova ed. T. XVII. P. I. f. 12—13.

pag. 120.

¹⁴⁹ *Villani*: X. 15. — *Muratori* i. m. pag. 122.

¹⁵⁰ *Villani*: X. 21.

által megszállva tartott Lugo alatt táboroztak. Malatesta Galeotto pedig Castelfranco ellen lovagolt. De a legátus zsoldja kifogyott és a magyarok január havában odahagyták Lugot és Castelfrancot.¹⁵¹ Február elején „Simon ispán, aki a magyarokkal volt, elutazott és kevés dicsőséggel hazájába tért vissza“¹⁵² A magyarok egy részét a Visconti párti Biscione fogadta szolgálatába és Lugóba vonult velük; a legátus is felfogadott közülök sokat.

„Ezren vagy még többen nyílt úton Romagnába, onnan a Marcába indultak, zsoldos társaság módjára éltek s egyik részük a királyság zsoldos társaságához csatlakozott. Nemsokára a legátus kiegyezett azokkal, akik a Marcába mentek volt, s februárban visszaterelte őket Lugo alá, hogy visszatartsák a lugobelieket Romagna háborgatásától, de rövid ideig tartottak ott ki, mivel a legátus szegény volt, nagy volt a lelke s üres az erszénye“.¹⁵³

Albornoz, hogy a megerősödött Viscontival szemben tovább is folytathassa a küzdelmet, elhatározta, hogy újabb, a Morócz csapatánál loyálisabb hadsereget kér Nagy Lajos királytól. Bolognai székhelyén március 13-án tartott nagy haditanácsában szándékát be is jelentette és miután az ott megjelenteket a szentegyház iránti hűségre megeskette, 17-én elindult Anconába, hogy onnan Magyarországra hajózzon.¹⁵⁴ Villani és vele kapcsolatosan az összes olasz krónikák állítják, hogy Albornoz a magyar királlyal személyesen tárgyalt. Mi e feltevésnek és értesítésnek nem adhatunk igazat és Vancini véleményét fogadjuk el, mely szerint Albornoz nem járt Magyarországon.¹⁵⁵ Először is fontos pozícióját nem hagyhatta el akkor, mikor Bologna veszélyben volt. De az útát se tehetné volna meg olyan gyorsan, hogy már május elején visszatérhetett volna. Nincs arra se adatunk, hogy a pápa engedélyezte volna útazását. És végül, ha tényleg elutazott volna Magyarországra, azon esetben értesíti rektorait és vicáriusait. A tusciai rektor március 31-én Blascho Ferandi eugubiói vicáriustól, a legátus unokaöccsétől kért felvilágosítást Albornoz új dolgairól, Bologna és Romagna ügyeiről, mert azt híresztelték, hogy a legátus a magyar királyhoz ment és hogy a Romagnában sokan felkeltek az egyház ellen.¹⁵⁶ Albornoz magyarországi útá-

¹⁵¹ U. o. X. 28.

¹⁵² *Muratori* nuova ed. T. XVIII. P. I. f. 12—13. p. 122.

¹⁵³ *Villani* : X. 28., 41. A fordítást a Gombos Albin szerkesztésében megjelent középkori források Villani-kötetéből vettük. — *Muratori* nuova ed. T. XVIII. P. I. f. 12—13. p. 122.

¹⁵⁴ *Muratori* nuova ed. T. XVIII. P. I. fasc. 12—13. p. 123., 127.

¹⁵⁵ *Vancini* : *Bologna della chiesa*, 1906. (Atti e Memorie della R. Deputazione di storia patria per le provincie di Romagna, 3ª serie XXIV.) 285. l.

¹⁵⁶ *Collect.* 247. f. 225.

zásának hangsúlyozása ugyanolyan haditaktika, mint amilyent az elmúlt nyáron Visconti félrevezetésére folytatott, amikor a zsoldjában lévő magyarokat színtelenül elbocsátotta zsoldjából, amivel elérte célját, mert Visconti Barnabó is szélnek eresztette fogadott vitézeit. A valószínűség mellett szól, hogy a legátus követei útján kereste fel a magyar királyt, aki nem adott újabb csapatot, miután Morócz hadseregének nagyobb része még Itáliában tartózkodott. A legátus mégis elérte annyit, hogy Lajos király parancsot adott a Barnabó szolgálatában álló magyaroknak, hogy az egyházi állam ellen ne harcoljanak.¹⁵⁷

A hadseregszervező munka Albornozék részéről tovább folyik; új zsoldos fogadás kezdődik. Többek között Andreas Vannulii de Sancto Miniaco április 22-én Rómába megy avval a megbízással, hogy Petrus de Amatrice az egyház és a legátus szolgálatára 200 magyart és 200 sisakost fogadjon fel.¹⁵⁸

Ordelaffi Ferencet ismét az egyházi állam elleni lázadók közt látjuk, mert június havában Forli alól elindult és 2000 bőrsisakossal s 500 magyarral Rimini ostromlásába fogott.¹⁵⁹ Galeotto di Malatesta, a hadsereg fővezére Faenzában összehozott 500 bőrsisakossal és 300 magyarral ment Rimini felmentésére. Ordelaffi haditénykedésével kapcsolatban Visconti Bologna alatt termelt hadseregének zömével. Malatesta Unghero bolognai kapitány értesítésére¹⁶⁰ Galeotto a szorongatott Bolognába sietett. Július 20-án az így megnagyobbodott őrség, Galeotto a bolognai polgármesterrel, s Malatesta Ungaro 700 bőrsisakossal és 300 magyarral, meg 4000 többnyire jól felfegyverzett bolognaival — amint Villani krónikájában olvashatjuk — kirohanást intézett az ostromlók ellen és Visconti csapatára döntő csapást mért. Az ostromlók megadták magukat: Közel 1000 vitéz esett el és 1300-an fogságba estek.¹⁶¹

Hogy a milanóiak leverésében az említett háromszázon kívül más magyarok is résztvettek, arra vonatkozóan közvetett adatokkal szolgálhatunk. Bologna legkritikusabb napjaiból ugyanis sem a legátus, sem Bologna város számadáskönyvei nem maradtak fenn, csak néhány összesítőkönyv, az úgynevezett *Collectorie*,¹⁶² melyek vegyes kiadásokat tartalmaznak. Ezek szerint Kelemen fia Mátyás 1362. október 22-én, György más helyen Nagy György 1363. augusztus 21-én és szeptember 13-án és Crescencia Tamás 1363. augusztus 10-én csapatukkal

¹⁵⁷ Villani: X. 49.

¹⁵⁸ Collect. 247. f. 224^r.

¹⁵⁹ Villani: X. 295.

¹⁶⁰ Azért nevezték Ungheronak, mert Nápolyba vonulásakor ütötte lovagá a magyar királyt.

¹⁶¹ Villani: X. 59.

¹⁶² Collect. 202. f. 12—13., 203. f. 13.

a legátus zsoldjában álltak. Mivel a nevezettek 1360. szeptemberében is az egyházi államot szolgálták, feltehető, hogy a közbeeső időben is ott voltak és Visconti leverésében is résztvettek.

A Galeotto da Malatesta által felfogadott 300, vagy a legátus szolgálatában álló magyar zsoldosok közül kerültek ki azok a magyar bandériák is, melyeket Albornoz hívének, Feltrino da Gonzagának küldött, hogy az unokaöccsének, a Visconti párti Ugolinónak fegyveres hatalmát megtörve, a Gonzagák örökségét egyesíthesse. Az 1361. október végén Podium Deinél végbement ütközetben Feltrino lett a vesztes és vitézeinek nagy része Ugolino fogságába jutott. Közülök a német Heinrich von Englingen kapitánysága alá tartozókat, Pécsi János hadnagyot és Szőlősi vagy Szilasi Lőrinc lovagot 1361. november 12-én, míg Nagy Péter (de Grande), Erdélyi Mihály és Tolnai (de Tona) Gergely parancsnoksága alatt vitézkedő magyarokat 1361. dec. 14-én, végül Budai András, Erdélyi (de Ardel) Péter hadnagyok és Sztregai (de Strega), „Alanzo de Niguani, Szalanyai v. Szalatnai (de Salaegna) Lőrinc, Hermányi Balázs, Sárközi (de Xarchis) Lukács és Izdenczi János caporalisok (lándzsafők) vezérlete alatt lévő magyar csapatot 1362. januárius 9-én azon feltétellel bocsátották szabadon, hogy egy éven át sem a mantovai Gonzagák, sem a velük szövetséges Visconti Barnabó és Galeazzo ellen fegyvert nem fognak.¹⁶³

Morócz Simon Olaszországban szétzüllő csapatának egy része „Nagy magyar csapat” címén Athinai János fia Miklós lovag, miles és ispán vezérlete alatt grancompagniává alakult és a nápolyi királyság szolgálatába szegődött. A nápolyi királyi felségek Melfiben, 1361. április 25-én kötötték meg a szerződést, melynek értelmében Athinai csapata Bongardói Annechin zsoldos társaságának kiűzésére vállalkozott. Miután ez utóbbinak magyarjai szintén Athinai vezérhez csatlakoztak, Bongardóit sikerült a nápolyi királyság területéről kiszorítani. A német csapat 1362. áprilisában már az egyházi állam biztonságát veszélyeztette, mert ellene a tusciai patrimonium védelmére Rómában német és magyar zsoldosokat akartak felvenni.¹⁶⁴ Athinaiék, miután vállalt kötelezettségüknek megfeleltek, a nápolyi királyi felségek utasítására Piemontba vonultak, hogy a lakosságot a „Société de l'Aquisition” rabló lovagjainak támadásaitól megszabadítsák. 1362. januáriusában Firenzében látjuk őket. Közben nem kapván zsoldot, Pisa ostromát is elvállalták. Előbbi feladatuknak azonban megfeleltek, bizony-

¹⁶³ Lásd az „Olaszországban vitézkedő magyar lovagok jelvényei a XIV. században” című és a *Turul* 1931. évi évfolyamában megjelent cikket.

¹⁶⁴ *Theiner*: Codex Dipl. domini temporalis S. sedis II. f. 402.

ság erre István marseilli apátnak 1366. július 7-én signált kérénye, mely szerint a győregyházmegyei János fia Kónya, István és Péter a maguk, valamint Benedek fia Márton paproknak részére, kivel hosszabb időn keresztül Itáliában együtt harcoltak, és aki a legátus és az apát közti többszöri követségben résztvett, felmentést kérnek Piemont vidékéről a harcokban esetleg elkövetett bűneik alól és a jeruzsálemi szent sír látogatására kérnek engedélyt.¹⁶⁵ Nevezettek közül két testvérrel kimutatható, hogy Athinai nagy magyar csapatának tagjai, és mint győregyházmegyeiek a győri főispán seregében voltak kötelesek szolgálni.¹⁶⁶

Ha nem volnának más adataink, akkor Móriczhidai csapatának tagjaiul kellene elismernünk azon magyar vitézeket is, akik később Toldi Miklós, Arany János legendás hősenek vezérlete alatt a fehér angol csapatban, a „Bianca Compagnia Inglese”-ben szerepeltek. Toldi Moriczhidai Simonnak pozsonyi várnagya volt és mint ilyen az 1360. szeptember 30-án Bologna felmentésére érkező hadseregben is résztvehetett. 1361-ben azonban Magyarországra kellett visszatérnie. Egészen bizonyos ugyanis, hogy Athinai Miklós vállalkozásában nem vett részt, mert ha tette volna, nevét vagy a nápolyi udvarral szerződő felek, vagy a firenzeiekkel kötött békekességi szerződés aláírói közt felemlítve találnánk. Toldi később önálló hadsereggel érkezett Itáliába.

V. Orbán pápa 1364. februárius 25-én és június 1-én kelt leveleiben köszönetet mondott Lajos magyar királynak a nyújtott fegyveres segítségért. Ugyanekkor (ápr. 17. a levél dátuma) arról értesülünk, hogy a magyar hadsereg, melyet Nagy Lajos király Bologna felmentésére küldött, a Trevisónál való átkeléskor a velenceieknek nagy kárt okozott, amiről a király tudomást szerezvén, sajnálkozását fejezte ki. A magyar segítség hatása alatt azután Visconti Barnabó békét kötött.¹⁶⁷ Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy 1363. végén, vagy 1364. elején a római szentegyház védelmére új magyar csapat érkezett Bologna alá és feltehető, hogy Toldi Miklós volt a vezérük, akit nemsokára, mint az Angol fehér csapat kötelékében szolgáló ma-

¹⁶⁵ *Bossányi*: Reg. Suppl. II. 453—454. A supplicatio szerint a kérelmezők: „qui in servitio iurium sancte matris ecclesie a multis retroactis temporibus in partibus Italie steterunt et nunc sunt” . . . a papról pedig megemlítik: „qui etiam in multis ambasciatis inter legatum et dictum abbatem interfuit.”

¹⁶⁶ Athinai szereplését illetőleg l. *Villani*: X. 17., 50., 85., 86. *Mon. Hung. Externa* Ang. II. 417. sz., 579—582., 584—586., 589—590. l. — Megjegyzendő, hogy az utóbb közölt oklevelek dátumai nagyjából tévesek: Az 1362. máj. 4-iki, az 1362. nov. 20-iki és dec. 3-ikiak 1361. évben kelteztek. *Pór* Nagy Lajos c. életrajzában a téves adatokat vette át.

¹⁶⁷ *Fejér*: Cod. Dipl. IX. 3. 439. — *Theiner*: Mon. Hung. II. 107. sz. — *Mon. Hung. Externa* Ang. II. 609., 612—613.

gyarok parancsnokát mutatnak be már ismert okmányok.¹⁶⁸ A „fehér csapat” hat hónapra állt az egyházi állam és főleg Johanna királynő szolgálatában. Hivatásuk ugyanaz volt, mint Athinaié, harcolni Annechino di Bongardo zsoldos csapata ellen. Toldi másodízben nem tartózkodhatott sokáig Itáliában, mert 1366-ban már otthon volt és Gömörmege főispáni tisztét látta el.

Ebben a korban, az 1360-as és 70-es években számos magyar vitézzel találkozunk a firenzei, pisai, milánói stb. signoriák szolgálatában, akik nagyobb részt a pápaság részére küldött segélyhadakból kerültek ki.

Kisebb segélyhad ment még 1368-ban Bologna megsegítésére Czudar Péter bán vezérlete alatt, de működéséről keveset tudunk. Velence megengedte, hogy Czudar 500 vitézzel a Tarvisi és Cenate kerületeken át vonulhasson Itáliába.¹⁶⁹ Bologna népe nagy örömmel fogadta őket és a világ legszebb fegyveresei névvel becélte magyarjainkat, akik Károly császár német és cseh katonáival együtt Bolognát a Visconti testvérek újabb támadása ellen megvédték.¹⁷⁰

Ugyancsak Bologna szolgálatában és zsoldjában állnak 1368. márciusában Gergely és „Lanzolatus” lovagok és István hadnagy 30—30 főből álló csapatukkal.¹⁷¹ 1371-ben ugyanott szolgálnak: Dominicus Nicole de Fervenich, tehát Fegyverneki Domokos és társa Márk fia Péter 27 főnyi csapatukkal, 219 frt. havi zsolddal; Johannes de Mes, azaz Dömösi János 20 vitézzel (zsoldja 184 frt.), Stephanus de Fervenich, vagyis Fegyverneki István 21 emberével, Nicolaus de Vaffara, Vasvári Miklós 20 vitézzel és Stephanus de Gorizia, azaz Görzi István 20 magyarjával, végül Britius de Salai hadnagy szintén 20 főből álló csapatával.¹⁷²

Közvetlenül a pápai szék szolgálatában a század további folyamán csak Gömöri Nagy János nagybirtokost (domicellus), 42 íjász hadnagyát látjuk, akit a vercellii háború idejében Avignonban fogadtak zsoldba.¹⁷³ A következő évben pedig, midőn XI. Gergely pápa Robert de Altavilla capuai olasz zsoldosvezért szerződtette, arra kötelezte, hogy a 200 lándzsa mellett 100 magyar lovas íjászt is tartson.¹⁷⁴

A többé-kevésbé pacifikált egyházi állam zsoldjában to-

¹⁶⁸ Toldi olaszországi szereplésével legújabbán *Mályusz Elemér* foglalkozott „A Toldi-monda történelmi alapja” című értekezésében, mely e folyóirat 1924. évi évfolyamában jelent meg.

¹⁶⁹ *Mon. Hung. Ext. Ang.* II. 659. l.

¹⁷⁰ *Murator*: XVIII. P. I. 220., 221.

¹⁷¹ *Theiner*: Cod. Dipl. dominii temporalis s. Sedis II 460.

¹⁷² *Theiner*: i. m. II. 523.

¹⁷³ *Intr. et Exit.* 343. f. 154., 156.

¹⁷⁴ *Schäfer*: i. m. I. 49.

vábbra is szolgálnak magyarok, de ezeket kisebb egységekben már az egyházi állam városai szerződtették.

Mint már említettük, a magyar zsoldosokat elsősorban portyázásokra szerették felhasználni. Legnagyobb részben lovasok. Az olaszok különben is gyalogosokat nem szívesen vettek zsoldjukba az idegen nemzetbeliek közül és csak háború esetén alkalmazták őket őrségi szolgálatra. A havi zsold lovasnak 6—8, gyalogosnak 2—3 forint. Parancsnoki fizetés *provisio*, vagy *paga eius dupla*, később *posta mortua* név alatt lett elkönyvelve. A zsoldosok felett gyakorta szemlét tartottak, hogy fegyverzetük és felszerelésük rendben legyen. A 8—20, vagy több személyből álló kisebb csapategységeket *bandériának* hívták és ezek külön jelvények alatt harcoltak. A parancsnokot *constabilének* hívták, alatta álltak helyetteseik, a *caporalesek*, akiket *lándzsafő* néven soroltunk fel, mert ekkorban ment végbe az Olaszországban harcoló zsoldosok közt a *lándzsaformáció*.

A kisebb létszámú csapatok ellen még csak védekezett a lakosság, de a nagy tömegű és kizárólag zsákmányolásból élő idegen zsoldosok a középkori olasz kulturális élet megbénítói voltak. Ezért a XV. században élő olaszok közül többen azon fáradoztak, hogy Itáliát a zsoldos intézménytől megszabadítsák.

Csapatparancsnokok nemesek, vagy harcos jobbágyok is lehettek. Viszont a csapaton belül is lehettek nemesek és lovagi rangban lévők, akiket *dominus*, vagy *miles* címmel neveztek a *mostra-* és *zsoldjegyzékek* vezetői.

A magyarok nagy lömege, amely a pápaság politikai céljaiért harcolt, a harcos jobbágyok közül került ki, de akadtak köztük lovagok és nemesek is. Magyar vitéznek lovagi avatásáról is értesítenek bennünket a korabeli források. Mídőn V. Orbán pápa 1367. október 16-án a pápák 65. évi távolléte után bevonult Rómába, a nép ujjongással fogadta. Az ünnepség fényét emelte, hogy Estei Miklós ferrarai őgróf a Szt. Péter templom kapuja előtt a pápa megbízásából 12 vitézt ünnepélyes formák között lovaggá ütött. Közülök 6 olasz, 5 német és egy magyar volt. Ez utóbbi a krónikások elferdített nevével „*meser Zorzo döl la Targa ungaro*”, talán Tárkányi György mester személyével azonos.¹⁷⁵ Gazdag személyiségnek kellett lennie, mivel az ilyen lovagi avatások sok pénzbe kerültek. A szegényebb lovagok közül sokan ugyanis a lovagi jelvények közül az aranysarkantyúval is megelégedtek és ritkán avattatták magukat teljes jogú lovagokká. Nálunk a Róbert Károly által alapított lovagrendet is két tagozatúnak, a teljes

¹⁷⁵ *Muratori* nuova ed. T. XVIII. P. I. p. 212—213.

jogú és csak az aransarkantyú viselésére feljogosított lovagok rendjének kell vennünk.

Egyes egyének szerepe messzi távlatból nézve nem fontos. Nekünk elegendő annak a megállapítása, hogy a XIV. század folyamán a magyaroknak nagy tömege, a nemzet legértékesebb elemei, a nemesek és harcos jobbágyok Olaszországban jártak és látva ott a magasabb kulturát és ipart, bizonyára hasznosították idehaza tapasztalataikat. Nem önként, rablóhordák módjára mentek Olaszországba. Volt nekik idehaza is min fáradozniok : Küzdeniök a nyugati kulturát veszélyeztető Kelet ellen. Olaszthoni szereplésüknek egyetlen és fel nem értékelhető haszna, hogy megismerték a nyugoti kulturának főforrását, melyért a Kárpátoknál őrt álltak, s amely kultura kincseiből Itália mindenkor pazar kézzel osztogat.

Dr. Lukcsics Pál.